

บทที่ 3

องค์ประกอบทางภาษาในบทไว้อาลัยผู้วายชนม์ของขรรค์ชัย บุนปาน

บทไว้อาลัยผู้วายชนม์เป็นงานเขียนที่ถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึก ซึ่งเกิดจากการสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก หรือผู้ที่เคารพนับถือ เพื่อให้เกียรติ ประกาศคุณความดีของผู้วายชนม์ และมอบกำลังใจแก่ญาติมิตรของผู้วายชนม์ (สมพร แพ่งพิพัฒน์, 2547 : 250) การใช้ภาษาในบทไว้อาลัยผู้วายชนม์ควรสอดคล้องกับเนื้อหาและรูปแบบการนำเสนอ ประกอบท่วงทำนอง หรือวงลีลาที่โดดเด่นน่าสนใจ จึงจะจงใจและชวนให้ติดตามอ่าน

วงลีลา หมายถึง วิธีการใช้ภาษาเพื่อแสดงออกในการประพันธ์ อันเป็นลักษณะเฉพาะตัวของนักเขียนแต่ละบุคคล โดยสังเกตได้จากการเลือกสรรถ้อยคำ สำนวนโวหาร การสร้างประโยค การบรรยาย และการพรรณนาความรู้สึกนึกคิด (เพลินพิศ เทียรนราทร, 2525 : 18-19)

วงลีลาเป็นวิธีการใช้องค์ประกอบทางภาษาเพื่อนำเสนอเนื้อหา อันได้แก่ ความคิดและอารมณ์ความรู้สึกของผู้เขียนให้น่าสนใจและโน้มน้าวใจผู้อ่านให้ติดตาม ผู้เขียนแต่ละบุคคลมีลีลาการถ่ายทอดเนื้อหา ที่เป็นเอกลักษณ์ หรือลักษณะเฉพาะแตกต่างกัน (แวนอาชีวะหะห์ คาหะยิ, 2545 : 62) สะท้อนให้เห็นบุคลิกภาพ ความรู้ ความรู้สึก ความคิด ประสบการณ์ ตลอดจนทัศนคติของผู้เขียนด้วย (ประชัน วัลลิโก และคณะ, 2543 : 692) ผู้เขียนอาจสร้างลีลาการเขียนที่มีลักษณะเฉพาะได้ด้วยการเลือกใช้ภาษาที่เป็นเอกลักษณ์ อาทิ ใช้ภาษาระดับภาษาปาก เล่นการมโวหารดึงดูความสนใจของผู้อ่าน ใช้ถ้อยคำประชดประชัน เสียดสี แสดงอารมณ์ความรู้สึกอย่างชัดเจน หรือใช้ภาษาในระดับไม่เป็นทางการ มีลักษณะการสนทนาพูดคุยกับผู้อ่านเหมือนกำลังนั่งสนทนาอยู่ต่อหน้า หรือเขียนส่วนสรุปให้มีประโยคปิดที่สั้น กระชับ แสดงความคิดความรู้สึกด้วยถ้อยคำกะทัดรัด จูงใจผู้อ่าน เป็นต้น (ฉัตร บุนนาค, 2544 : 17)

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์องค์ประกอบทางภาษาในบทไว้อาลัยผู้วายชนม์ของขรรค์ชัย บุนปาน ด้านระดับภาษา คำ การเรียบเรียงประโยค และโวหารภาพพจน์

ระดับภาษา

ระดับภาษา หมายถึง ความลดหลั่นของถ้อยคำและการเรียบเรียงถ้อยคำที่ใช้ตามโอกาส กาลเทศะและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งเป็นผู้ส่งสารและผู้รับสาร (บุญศิริ ภิญญานันท์, 2541 : 5) ภาษาในงานเขียนมีหลายระดับ แต่ละระดับจะเหมาะสมกับงาน

เขียนแต่ละชนิดแตกต่างกัน ความแตกต่างสังเกตได้จากคำ หรือศักดิ์ของคำ (นุจรีย์ สุนทรวรรณ, 2529 : 96) สิทธิา พินิจภูวดล และคณะ (2516 : 23) แบ่งระดับภาษาที่ใช้โดยทั่วไป 3 ระดับ ดังนี้

1. ภาษาปาก คือ ภาษาที่ใช้กับกลุ่มคน ซึ่งใกล้ชิดสนิทสนมเป็นกันเอง ไม่ต้องระมัดระวังและพิถีพิถันมาก บางครั้งภาษาปากปรากฏใช้ร่วมกับระดับภาษาอื่น

2. ภาษาถึงแบบแผน คือ ภาษาที่ใช้พูดและเขียนในโอกาสทั่วไปอย่างภาษาปากแต่เพิ่มความพิถีพิถันในการใช้มากขึ้น

3. ภาษาแบบแผน คือ ภาษาที่เรียบเรียงด้วยความประณีต ใช้ทั้งการพูดและเขียนเพื่อเป็นหลักฐานทางราชการ วิชาการ ยกย่องบุคคล หรือเพื่อความถูกต้องแน่นอนตามหลักภาษา

แม้ระดับภาษาจะแบ่งเป็น 3 ระดับ บางครั้งก็ไม่สามารถแบ่งออกจากกันอย่างสิ้นเชิง ภาษาที่แสดงอาจเป็นได้ทั้งภาษาแบบแผนและภาษาถึงแบบแผน บางคราวเป็นได้ทั้งภาษาปากและภาษาถึงแบบแผน (ปราณี สุรสิทธิ์, 2541 : 77) ถ้ามีบางข้อความต้องการแสดงอารมณ์ ประชดประชัน เหน็บเหนมอย่างชัดเจน อาจจะใช้ระดับภาษาปากที่ไม่หยาบคาย (จินตนา ไบกาซูย์, น.ป.ป. : 291)

ในบทไว้อาลัยของขรรค์ชัย บุนปาน เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมแล้ว พบว่า ขรรค์ชัยใช้ภาษาถึงแบบแผนผสมผสานกับระดับภาษาปาก ภาษาถึงแบบแผนใช้บอกความคิดและสาระข้อเท็จจริง ส่วนภาษาปากใช้เล่าเรื่องราวให้ผู้อ่านเข้าถึงความรู้สึกของบุคคลตามที่ผู้เขียนต้องการสื่อ ดังตัวอย่างในบทไว้อาลัยสัมฤทธิ์ จิราธิวัฒน์ เรื่อง "หนึ่งในสามนาย"

...ผมถึงที่ทำงานหลังคุณสัมฤทธิ์ ท่านปฐมนิเทศกับผมตัวต่อตัวอย่างรวดเร็วดตามแบบฉบับของท่าน...(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2535 : 121)

ผู้เขียนบอกเล่าการพบกันครั้งแรกระหว่างผู้เขียนกับสัมฤทธิ์ จิราธิวัฒน์ ผู้ชายหนุ่มในวันเริ่มปฏิบัติงาน ณ ห้างเซ็นทรัล ในขณะที่สัมฤทธิ์ จิราธิวัฒน์ เป็นผู้บริหาร โดยใช้สรรพนามแทนตัวเองว่า "ผม" และ "ท่าน" แทนสัมฤทธิ์ จิราธิวัฒน์ แสดงให้เห็นว่า สัมฤทธิ์ จิราธิวัฒน์ เป็นผู้ที่ผู้เขียนเคารพนับถือ ข้อความ "ตัวต่อตัว" เป็นภาษาปาก หมายถึง หนึ่งต่อหนึ่ง ส่วน "แบบฉบับ" คือ หลักปฏิบัติที่เป็นบรรทัดฐาน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539 : 339-490) ข้อความดังกล่าวเป็นภาษาปาก บ่งบอกว่า หลังจากผู้เขียนเดินทางมาถึงสถานที่ทำงานในวันแรก สัมฤทธิ์ จิราธิวัฒน์ ในฐานะผู้บริหารหน่วยงานก็ชี้แนะแนวทางการทำงานในเบื้องต้นแก่ผู้เขียนตามลักษณะเฉพาะ ที่สัมฤทธิ์ จิราธิวัฒน์ ได้ปฏิบัติเป็นบรรทัดฐานมานาน โดยสื่อถึงความมุ่งมั่น เอาจริงเอาจังในการปฏิบัติงานของสัมฤทธิ์ จิราธิวัฒน์ ตลอดจนความเมตตากรุณาที่สัมฤทธิ์ จิราธิวัฒน์ มีต่อผู้เขียน

ในบทไว้อาลัยสุขุม นุนปาน เรื่อง “ไอ้เอี้ย” ก็พบการใช้ภาษาลักษณะนี้ คือ

...ผมพบไอ้เอี้ยกับเพื่อนนายทหารที่ร้านอาหารหน้ากรม. โดย
บังเอิญ ต่างคนต่างแต่งเครื่องแบบเหมือนกันแป๊ะ ผมกวาดตามองไอ้เอี้ย
ตั้งแต่หัวจดตีน...(ขรรค์ชัย นุนปาน, 2530 : 97)

ผู้เขียนเล่าถึงพฤติกรรมไม่เหมาะสมของสุขุม นุนปาน พี่ชาย กับเพื่อนนายทหารที่
แต่งเครื่องแบบทหารแล้วมีอาการมึนเมาจากการดื่มเหล้า ตลอดจนบ่งบอกอาการไม่พอใจของ
ผู้เขียนที่มีต่อพฤติกรรมดังกล่าว โดยใช้สรรพนามแทนตัวเองว่า “ผม” และ “ไอ้เอี้ย” แทน
สุขุม นุนปาน แสดงให้เห็นว่า นอกจากผู้เขียนจะผูกพันกับสุขุม นุนปาน ในฐานะพี่น้องร่วม
สายโลหิตแล้ว ยังคุ้นเคยสนิทสนมกันเสมือนเพื่อน “โดยบังเอิญ” ถือว่าผู้เขียนพบสุขุม นุนปาน กับ
เพื่อนนายทหารที่ร้านอาหารแห่งหนึ่ง โดยไม่ได้นัดหมาย พวกเขาอยู่ในสภาพ “เหมือนกันแป๊ะ”
คำว่า “แป๊ะ” หมายถึง เต็มที่ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539 : 549) ช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพเหตุการณ์
ดังกล่าวชัดเจนมากยิ่งขึ้นว่า ขณะนั้นสุขุม นุนปาน กับเพื่อน ๆ นายทหารต่างเมามายไม่ได้สติ
เพราะฤทธิ์เหล้า ส่วนคำว่า “กวาดตา” หมายถึง สายตาดูทั่วไป เมื่อเชื่อมกับข้อความ “หัวจดตีน” ก็
บอกให้ทราบว่า เวลานั้นผู้เขียนมองสุขุม นุนปาน ตั้งแต่ศีรษะจรดปลายเท้าอย่างไม่พอใจ ที่
สุขุม นุนปาน แต่งชุดทหารแล้วดื่มเหล้าจนเมามาย โดยชี้ให้เห็นตัวตนของสุขุม นุนปาน
ผู้วชาญณ์ ว่าบางครั้งก็ลุ่มกึน โดยไม่ยับยั้งในขณะที่สวมเครื่องแบบทหาร อันเป็นการกระทำที่ผิด
วินัยของข้าราชการทหาร คำว่า “ไอ้เอี้ย” “แป๊ะ” “กวาดตา” และ “หัวจดตีน” เป็นภาษาปาก ผู้เขียน
นำมาใช้ในการเล่าประสบการณ์ร่วมอันแสดงถึงความผูกพันของผู้เขียนกับผู้วชาญณ์ ช่วยให้ผู้อ่าน
เข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกของผู้เขียน ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ผู้เขียนนำคำพูดของผู้วชาญณ์ที่เคยสนทนากับผู้เขียน มาบอกเล่าด้วยภาษาของ
ผู้พูดเอง คือภาษาปาก ดังบทไว้อาลัยอากร สุนทรະภูถ เรื่อง “แค่อากร” ความว่า

...ไอ้เอี้ยซ้าง กูเพิ่งเข้าใจคำว่าชกไม่เกินหน้าคักที่มึงพูดมาตลอดชีวิต
กูเองยอมรับว่าหลงผิดไปเหมือนกัน...(ขรรค์ชัย นุนปาน, 2541-2543 : 193)

คำพูดของอากร สุนทรະภูถ ดังกล่าวแสดงความรู้สึกเสียใจ ผิดหวังกับความล้มเหลว
ในกิจการอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยไม่คำนึงถึงคำคักเตือนของผู้เขียนที่ว่า “ชกไม่เกินหน้าคัก” คือ ทำ
ในสิ่งที่เกินความสามารถอาจพลาดพลั้งได้ “กูเพิ่ง” เชื่อมกับคำว่า “กูเอง” และ “หลงผิด” ถือว่า

ขณะนั้นอากรเข้าใจและสำนึกในความคิดพลาดของคน ที่ไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้เขียน ดังได้กล่าวไว้ว่า “*ดูเองยอมรับว่าหลงผิดไปเหมือนกัน*” ผู้เขียนใช้สรรพนามที่อากรเรียกขานผู้เขียนว่า “*ไอ้เอ๊ย*” ส่วน “*กู*” แทนผู้พูด คือ อากร และ “*มึง*” แทนผู้ฟัง คือ ผู้เขียน แสดงให้เห็นความสนิทสนม ใกล้ชิดกันอย่างมาก

เห็นได้ว่า บทไว้อาลัยผู้วายชนม์ของขรรค์ชัย บุนปาน ใช้ภาษาถึงแบบแผนเล่า ประสบการณ์ร่วมของคนกับผู้วายชนม์ และผสมผสานด้วยระดับภาษาปากที่มุ่งให้ผู้อ่านเห็นภาพ เข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกของบุคคลที่กล่าวถึง เหมือนกำลังฟังเรื่องราวของบุคคลที่คุ้นเคยสนิทสนม กัน โดยเฉพาะการใช้ภาษาปากในบทสนทนาของผู้พูดในเรื่องทำให้ผู้อ่านรู้สึกเหมือนร่วมสนทนา อยู่ในเหตุการณ์ และได้ฟังคำพูดของผู้วายชนม์ด้วยตนเอง ตลอดจนช่วยให้เรื่องราวที่เล่าดำเนินไป อย่างมีชีวิตชีวา ราวกับตัวละครที่เคลื่อนไหวไปตามบทบาท

คำ

บทไว้อาลัยของขรรค์ชัย บุนปาน ไม่ได้มุ่งเพียงการไว้อาลัยผู้วายชนม์ เพื่อยกย่อง รำลึกถึงเท่านั้น แต่ยังโน้มน้าวใจผู้อ่านให้ตระหนักถึงกฎเกณฑ์แห่งธรรมชาติ ที่ทุกชีวิต ต้องเผชิญ คือการเกิด แก่ เจ็บ ตาย เพื่อมิให้ประมาทในการดำรงชีวิต ตลอดจนเกิดความรู้สึก ร่วมกับผู้เขียนถึงการจากไปของผู้วายชนม์ จึงน่าสนใจศึกษาว่า การใช้คำภาษาปาก คำแสดง ความหมายโดยนัย คำแสดงภาพ และคำแสดงคุณสมบัติของบุคคล เป็นปัจจัยสนองจุดประสงค์ ของการสื่อสารได้มากน้อยเพียงใด

1. คำภาษาปาก

คำภาษาปาก หมายถึง ถ้อยคำภาษาพูดที่ยึดความเข้าใจเป็นสำคัญ ไม่พิถีพิถันใน การใช้ถ้อยคำและประโยคให้เป็นระเบียบ เพื่อติดต่อสื่อสารระหว่างผู้ที่มีความสนิทสนมคุ้นเคยกัน อาทิ *เฮอะเฮอะ* *จี้เกียจ* เป็นต้น (กำชัย ทองหล่อ, 2533 : 13) ขรรค์ชัย บุนปาน ใช้คำภาษาปากเพื่อแสดง ให้เห็นลักษณะนิสัยและตัวตนของผู้วายชนม์ ตลอดจนช่วยให้ผู้อ่านรู้สึกเหมือนกำลังฟังเรื่องราว ของบุคคลที่คุ้นเคยกัน เช่น ในบทไว้อาลัยชูศรี บุนปาน เรื่อง “*ความทรงจำของลูก ๆ*” ปรากฏคำว่า

...แม่มั่งคุม โหรสพกับเพื่อน ๆ มีข้าวหลามในกระบอกเป็นเสบียง
 สักครูก็มีตีนมาสะกิดข้างหลัง...(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2526 : 45)

“ตื่น” เป็นคำภาษาปาก หมายถึง อวัยวะส่วนล่างสุดของคน หรือสัตว์ นับตั้งแต่ได้ข้อเท้าลงไป สำหรับยืน หรือเดิน เป็นต้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539 : 351) ผู้เขียนใช้ “ตื่น” แทนคำว่าเท้า ในการบอกเล่าเหตุการณ์ที่ชูศรี บุนปาน ถูกสะกิดด้วยเท้าของบุคคลข้างหลัง ที่นั่งชมมหรสพด้วยกันกับชูศรี ณ งานประจำปีหาดทรายโพธาราม ปีแรก ก็ช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพและเข้าใจเรื่องราวชัดเจนขึ้น ตลอดจนยังได้รับรู้ว่า ชูศรี บุนปาน ผู้ถูกกระทำไม่พอใจอย่างมากที่บุคคลหนึ่งซึ่งไม่รู้จักและนั่งชมมหรสพร่วมกับคนใช้เข้ามาสะกิดข้างหลังตน

ในบทไว้อาลัยหม่อมเจ้าจันทร์จิรายุ รัชนี้ เรื่อง “ดวงจันทร์ไปไหน ทำไมจึงไม่ส่องแสง” มีการใช้คำภาษาปากว่า

...ครั้งหนึ่งเล่นโคลงคิดอย่างกันถึงวรรคสุดท้ายว่า แม่อย่า อ้า อ้า
อ้า...(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2534 : 17)

“เล่นโคลง” เป็นคำภาษาปาก ผู้เขียนใช้ “เล่นโคลง” แทนคำว่า ต่อโคลง เชื่อมโยงกับคำว่า “ติดอ่วง” หมายถึง อาการที่พูดไม่ใคร่ออกทันใจ คือกว่าจะพูดได้แต่ละคำต้องย่ำคำคั่นอยู่นาน จึงพูดต่อไปได้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539 : 349) คำบอกเล่าของผู้เขียนที่ว่า “(ตนและเพื่อน) เล่นโคลงคิดอย่างกัน” แสดงถึงความตั้งใจในการเล่น โคลงแบบมีการต่อ โคลงคนละวรรคสองวรรคในลักษณะย่ำคำคั่นนาน ๆ เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน ตลอดจนมุ่งยกย่องหม่อมเจ้าจันทร์จิรายุ รัชนี้ ผู้วายชนม์ ที่เชี่ยวชาญด้านงานวรรณศิลป์ สามารถต่อและแต่งบทกวีได้อย่างรวดเร็ว ฉับไว สื่อความเป็นอัจฉริยะและมีปฏิภาณไหวพริบ

ผู้เขียนยังใช้คำภาษาปากในบทไว้อาลัยอากร สุนทรະภูถ เรื่อง “แค่อากร” คือ

...แค่มันเหียนะ ไม่ตามใจใคร แถมยังยวนสันตินด้วยถ้าไม่ถูกใจ...
(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2541-2543 : 198)

“ยวนสันติน” เป็นคำกริยา หมายถึง ชั่ว ล่อ ชวนให้เพลิน ชวนให้ยินดี ก่อความให้เกิดโทสะ โดยใช้เปรียบเทียบความสูงต่ำ หรือค่าทอกันว่า ฝ่ายหนึ่งต่ำที่สุด เหมือนกับสันเท้าของอีกฝ่ายหนึ่งจะนั้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539 : 667-793) สอดคล้องกับคำว่า “มันเหียน” คำทั้งสองเป็นคำภาษาปาก ผู้เขียนใช้คำข้างต้นกล่าวถึงคำพูดเชิงล้อเลียนของอากร สุนทรະภูถ ที่บอกเล่าคุณลักษณะ ตัวตนของผู้เขียน อันบ่งบอกว่าผู้เขียนเป็นบุคคลสนุกสนาน เฮฮา เป็นกันเอง ไม่ถือคนสังเกตได้ว่า นอกจากผู้เขียนจะกล่าวแถมมุนีของผู้วายชนม์แล้ว ยังชี้จุดนี้ของตนด้วย รวมทั้งแสดง

ให้เห็นว่า อากร สุนทรระภูถ กับผู้เขียนมีความใกล้ชิดสนิทสนม กันเคยกันมาก ต่างรับรู้อุปนิสัยใจคอของกันและกันเป็นอย่างดี ขนาดสามารถใช้คำลักษณะดังกล่าวสื่อสารแบบข้ามกันต่อกันได้

คำภาษาปากใช้สื่ออารมณ์ความรู้สึกให้ผู้รับสารเข้าถึงเนื้อความตรงตามกับผู้ส่งสารต้องการสื่อได้ เช่น ในบทไว้อาลัยสุขุม บุนปาน เรื่อง “ไอ้เฮีย” ปรากฏคำลักษณะนี้ คือ

...ผมก็ยื่นข้อเสนอกับเขาตรง ๆ ว่า จะแตกเหล่าทั้งที ต้องมีความสุข ชีวิตไอ้เฮียมีความสุขทุกครั้งไหนวะถึงต้องกินเหล้ากลางวัน...
(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2530 : 98)

“แตก” เป็นคำกริยา หมายถึง กิน หรือกินอย่างเกินขนาด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539 : 311) ผู้เขียนใช้คำภาษาปาก “แตก” แทนคำว่า กิน โดยช่วยแสดงอารมณ์ความรู้สึกของผู้เขียนชัดเจนมากขึ้นว่า ไม่พอใจสุขุม บุนปาน พี่ชาย ที่ชอบดื่มเหล้าในเวลาปฏิบัติงาน ช่วยให้รับรู้ว่า ผู้เขียนยกสิ่งที่สุขุม บุนปาน มักกระทำมากแล้วกระทบให้ใครท เพื่อประชดประชันสุขุม บุนปาน ผู้วายชนม์ให้ตระหนักและปรับปรุงพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้น

คำภาษาปากที่น่าสนใจในบทไว้อาลัยเปรี๊ยะ เปลี่ยนสายสืบ เรื่อง “พี่เปรี๊ยะ” เช่น

...บทความและข้อเขียนเกี่ยวกับเรื่องจักรสานของพี่เปรี๊ยะ คงจะพิมพ์เป็นเล่มได้โขอยู่...(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2543 : 204)

“โข” เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง มาก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539 : 159) ผู้เขียนใช้คำนี้แทนคำว่า มาก ขยายคำกริยา “พิมพ์” เพื่อบอกให้ทราบว่า เปรี๊ยะ เปลี่ยนสายสืบ ผู้วายชนม์ มีความรู้ความสามารถ เชี่ยวชาญด้านงานจักรสาน จึงยกย่องด้วยการคาดคะเนถึงผลงานเขียนว่า บทความเกี่ยวกับงานจักรสานของเปรี๊ยะ เปลี่ยนสายสืบ ที่ถ่ายทอดเป็นคัมภีร์คือต้องมีจำนวนมากเหมือนดังความรู้และความชำนาญที่ผู้วายชนม์มีอยู่

เมื่อนำคำภาษาปากมาใช้ ช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพเหตุการณ์และรับรู้อารมณ์ความรู้สึกของผู้เขียนและบุคคลที่กล่าวถึงชัดเจนมากขึ้น นำไปสู่การเข้าใจเรื่องราว ประสบการณ์ชีวิต ทั้งในมุมมองคุณลักษณะและตัวตนของผู้วายชนม์อย่างกระจ่างชัด ถูกต้อง ตรงตามความมุ่งหมายที่ผู้เขียนต้องการสื่อ สังเกตได้ว่า ผู้เขียนเน้นใช้คำภาษาปากเฉพาะกรณีต้องการแสดงอารมณ์ความรู้สึกของคนและบุคคลที่กล่าวถึงในเนื้อเรื่องให้ผู้อ่านเข้าถึงอย่างแท้จริงเท่านั้น

2. คำแสดงความหมายโดยนัย

ความหมายโดยนัย หมายถึง ความหมายที่แฝงอยู่ เป็นความหมาย ซึ่งเกิดจากสัมพันธภาพ โดยต้องมีบริบทเป็นเครื่องกำกับ และจะชวนให้คิดไปถึงความหมายอย่างอื่นนอกเหนือจาก ความหมายโดยตรงตามปกติ (โสภา วิริยศิริ, 2527 : 34) นอกจากบทไว้อาลัยผู้วายชนม์ของ ชรรค์ชัย บุนปาน จะโน้มน้าวใจให้คิดตามอ่านด้วยลีลาการใช้คำภาษาปาก ที่กระตุ้นอารมณ์ ความรู้สึกของผู้อ่านแล้ว ยังชวนให้คล้อยตามความคิดด้วยคำที่มีความหมายโดยนัย ดังบทไว้อาลัย สละ ชาตินันท์ เรื่อง “คำยินยอม” ปรากฏคำแสดงความหมายแฝงว่า

...ที่ชายคนเดียวของผม (น.ท.สุขุม บุนปาน รน.) ได้มาปรารภว่า งานฉาบปกิณฑคุณชายสละ ชาตินันท์ ซึ่งเป็นแม่ยาย ใครจะได้ หนังสือ “หมอผี” ที่ผมเขียนขึ้น ไปบรรณาการแก่วงศาคณาญาติและท่านที่ เคารพในวันงาน ผมรับทราบด้วยความยินดีและจัดการให้เป็นไปตาม ความประสงค์...(ชรรค์ชัย บุนปาน, 2522 : 34)

“หมอผี” เป็นคำนาม หมายถึง ผู้มีอำนาจสามารถปราบผีได้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539 : 159) ผู้เขียนนำคำว่า “หมอผี” มาใช้เพื่อบอกเล่าความประสงค์ของสุขุม บุนปาน พี่ชาย ที่ ต้องการให้ผู้เขียนเขียนหนังสือไว้อาลัยสละ ชาตินันท์ แม่ยาย สื่อว่าในความคิดของผู้เขียน หนังสือ ไว้อาลัยผู้วายชนม์เป็นเหมือนสิ่งมีอำนาจ สามารถทำให้ผู้ที่ยังมีชีวิตอาลัยอาวรณ์และรำลึกถึง ผู้วายชนม์

คำแสดงความหมายโดยนัยช่วยกระตุ้นให้ผู้อ่านติดตามผู้เขียน เช่น คำที่ปรากฏในบท ไว้อาลัยสุขุม บุนปาน เรื่อง “ไอ้เฮีย”

...ในฐานะน้องชาย ผมขอบิณฑบาตกับเขาเรื่องเดียวว่าอย่ากิน เหล้ากลางวัน...(ชรรค์ชัย บุนปาน, 2530 : 97)

“บิณฑบาต” หมายถึง กิริยาที่พระภิกษุสามเณรขอ หรือขอร้อง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539 : 474-478) ผู้เขียนนำคำดังกล่าวมาใช้กับอาการร้องขอของผู้เขียน ที่ห้ามมิให้สุขุม บุนปาน พี่ชาย ดื่มเหล้ากลางวันขณะปฏิบัติงาน เพื่อแสดงให้ผู้อ่านเข้าถึงความรู้สึกของผู้เขียนว่า รักและ ปรารถนาดีต่อสุขุม บุนปาน อย่างแท้จริง ไม่ประสงค์ให้สุขุม บุนปาน ต้องบกพร่อง ตกอับในหน้าที่ การงาน จึงอ่อนน้อมจากใจจริงให้สุขุม บุนปาน เลิกพฤติกรรมดังกล่าว

ในบทไว้อาลัยหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช เรื่อง “แค่ อาจารย์คุณชาย” ใช้คำที่มีความหมายโดยนัยว่า

...โคลงกระทู้บทนี้ ผมเขียนให้อาจารย์คุณชายด้วยความเคารพและระลึกถึงเมื่อ 10 กว่าปีมาแล้ว ขออนุญาตตัวเองนำลงด้วยความคารวะอีกครั้งหนึ่ง... (ขรรค์ชัย บุนปาน, 2538 : 140)

ผู้เขียนใช้คำว่า “ความคารวะ” กับการแจ้งความประสงค์ของตนต่อหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ขออนุญาตนำโคลงกระทู้ ที่เขียนนำเสนอในความนำของบทไว้อาลัยหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ฉบับนี้ โดยมีเนื้อความกล่าวถึงปฏิภาณไหวพริบ ความเฉลียวฉลาดของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช สามารถหยุคยั้งระบอบเผด็จการไม่ให้เกิดขึ้นในช่วงหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ดำรงงานทางการเมือง เมื่อ 10 กว่าปีที่แล้วเพื่อบอกเล่าให้ผู้อ่านรับรู้ว่า นอกจากผู้เขียนระลึกถึงเรื่องราวข้างต้นของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช และเขียนโคลงกระทู้ด้วยความเคารพนับถือ ถ่อมเนื้อถ่อมตนแล้ว ยังขออนุญาตนำเสนอโคลงกระทู้ในบทไว้อาลัยหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ด้วยความเคารพนับถือเป็นครั้งที่สอง ทั้งยังแสดงการให้เกียรติและความรักความผูกพันที่ผู้เขียนมีต่อหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ด้วย

บางครั้งผู้เขียนใช้คำแสดงความหมายโดยนัยระดุกความคิดของผู้อ่านให้หยุดใคร่ครวญถึงความหมายแท้จริง ที่ผู้เขียนต้องการสื่อ ดังตัวอย่างในบทไว้อาลัยโกวิท วรรณิพัฒน์ เรื่อง “ท่านโกวิท” ว่า

...หนังสือเสร็จ พี่โกวิทอ่านพบ แกล้งชิมนิคหนึ่งแล้วรีนเริง
ฉับพลัน บอกว่า เองช่วย...(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2543-2544 : 233)

“เองช่วย” เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง เอาจนแน่นอนอะไรไม่ได้ (มักใช้ในทางไม่ดี) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539 : 970-971) ในที่นี้คำดังกล่าวมีความหมายว่า ตีมาก ผู้เขียนนำคำชมเชยของโกวิท วรรณิพัฒน์ ว่า “เองช่วย” มาบอกให้ทราบว่ แท้จริงแล้วคำนี้ในความหมายของโกวิท วรรณิพัฒน์ คือ ตีมาก ซึ่งโกวิท วรรณิพัฒน์ ผู้วชาญนั้ ได้กล่าวชมเชยกลอนที่ผู้เขียนเขียนยกย่องโกวิทถึงการปลุกต้นไม้ โดยแสดงให้เห็นตัวตนของโกวิท วรรณิพัฒน์ ว่าเป็นบุคคลที่มีความกั่นเอง ไม่ถือตน สนุกสนาน เฮฮา โดยมีคำพูดปริศนาให้บุคคลรอบข้างต้องขบคิด

ผู้เขียนยังใช้คำแสดงความหมายโดยนัย ล้อเลียนพฤติกรรมนักรบเมืองบางคน ดังบทไว้อาลัยมานิต์ นิศยันต์ เรื่อง “ด้วยรักและระลึกถึง” ปรากฏคำว่า

...ประการต่อมาจะต้องทำใจให้มีอยู่ ให้นึกแน่น ไม่ควรบ้าจี้กับ
ลมที่มากกระทบหูหรือตัวหนังสือที่ผ่านตาเป็นอันขาด เมื่อยังมิได้พิสูจน์
ข้อเท็จจริงไม่ได้...(ขรรค์ชัย นุนปาน, 2544 : 253)

“บ้าจี้” เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง อาการที่พูดหรือแสดงโดยขาดสติ เมื่อถูกจี้ ทำให้
ตกใจและทำตามโดยปราศจากการไตร่ตรอง เมื่อถูกขู่หรือแฉะ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539 : 472)
ผู้เขียนนำคำ “บ้าจี้” มาใช้ในความหมายว่า เชื่อถือในคำพูดและตัวหนังสือของคนรอบข้างอย่าง
ปราศจากการไตร่ตรอง ไตร่ตรอง เพื่อตักเตือนนักรบเมืองว่า อย่าเชื่อถือคำพูดที่มากกระทบหูและ
ข่าวหนังสือพิมพ์ที่ผ่านตา โดยปราศจากการไตร่ตรอง อย่างเด็ดขาด เมื่อยังมีได้พิสูจน์
ข้อเท็จจริง เพราะถ้ามีจิตใจไม่หนักแน่น บุคคลที่จะได้รับผลกระทบและเดือดร้อน คือประชาชน

การใช้คำแสดงความหมายโดยนัยในบทไว้อาลัยผู้วายชนม์ของขรรค์ชัย นุนปาน
เป็นลีลาการประพันธ์อีกประการหนึ่งที่ช่วยสร้างสีสันให้บทความ และสะกิดความคิดให้ผู้อ่าน
ไตร่ตรองหาความหมายแท้จริงของเนื้อความ

3. คำแสดงภาพ

ศิลปะการใช้คำให้เห็นภาพเป็นการเขียนประเภทแสดงให้เห็น (show) มากกว่าเล่า
(tell) ทำให้ผู้อ่านรู้สึกราวกับสัมผัสเหตุการณ์ด้วยตนเอง (ประชัน วัลลิโก และคณะ, 2543 : 692)
ขรรค์ชัย นุนปาน มิได้เล่าเรื่องราวของผู้วายชนม์อย่างตรงไปตรงมา แต่นิยมใช้คำที่แสดงให้ผู้อ่าน
เห็นภาพเหตุการณ์ ซึ่งเกิดขึ้นระหว่างผู้เขียนกับผู้วายชนม์ อันเป็นประสบการณ์ชีวิตร่วมกัน ดังใน
บทไว้อาลัยสุขุม นุนปาน เรื่อง “ไอ้เฮีย” มีคำที่แสดงให้เห็นภาพว่า

... ไอ้เฮียพิถีพิถันในการแต่งตัว ข้าวของเครื่องใช้ต้องเป็นของดี
ราคาแพง เสื้อกางเกงเรียบสะอาดกลีบโจ้ง...(ขรรค์ชัย นุนปาน, 2530 : 94)

“กลีบ” เป็นคำนาม หมายถึง ส่วนของดอกไม้ที่เรียง หรือซ้อนกันเป็นชั้น ๆ รอบ
เกสร โดยปรกติเป็นแผ่นบาง ๆ หรือใช้เรียกของอื่นที่มีลักษณะเช่นนั้น เช่น กลีบผ้า กลีบเมฆ
ส่วนคำว่า “โจ้ง” เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง โด่งเข้าหากัน เช่น ควายเขาโจ้ง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539

: 63-211) เมื่อนำคำทั้งสองมาใช้ร่วมกันทำให้ผู้อ่านเห็นภาพความประณีต หรือการรีดเคี้ยวที่มิกลึบอันเรียบสะอาดโค้งเข้าหากัน แสดงลักษณะนิสัยเจ้าระเบียบ ประณีต พิถีพิถันของ สุขุม บุนปาน ผู้ชายชนม์

คำแสดงให้เห็นภาพยังทำให้ลีลาการใช้ภาษามีความน่าสนใจ เช่น ในบทไว้อาลัย โกวิท วรพิพัฒน์ เรื่อง “ท่านโกวิท” ปรากฏคำลักษณะนี้ เช่น

...สมัยเรียนมัธยม ที่วัดราชโอรส ฝั่งธนบุรี ตัวกะเปี้ยก ผมต้อง
มารับทุนที่กระทรวงทั้ง ๓ เทอม...(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2543-2544 : 235)

“กะเปี้ยก” เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง เล็กมาก เมื่อเปรียบเทียบกับคนอื่น หรือสิ่งอื่น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539 : 547) ผู้เขียนใช้คำดังกล่าวกับรูปร่างของตน สมัยเรียนมัธยม เพื่อแสดงให้เห็นภาพความเล็กและความสั้นของอวัยวะแขน ขา หู จมูก รูปร่าง ฯลฯ เมื่อเทียบกับคนอื่น หรือ สัดส่วนรูปร่างผู้เขียนในปัจจุบัน

ในบทไว้อาลัยหม่อมเจ้าจันทร์จรัญ รัชนี้ เรื่อง “ดวงจันทร์ไปไหน ทำไมจึงไม่ส่องแสง” มีการใช้คำแสดงให้เห็นภาพว่า

...นักศึกษารวมกันแล้วประมาณ ๕๐๐ คนเศษ มีโรงอาหารโรงเดียว
ทั้งรุ่นพี่รุ่นเพื่อนรุ่นน้องยัวเยี้ยไปหมด...(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2534 : 115)

“ยัวเยี้ย” เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง อាកารที่คน หรือสัตว์จำนวนมากเคลื่อนไหว ขวักไขว่ไปมา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539 : 670) ผู้เขียนใช้คำนี้กับปริมาณนักศึกษาที่ทำให้ผู้อ่านเห็นว่า มีจำนวนมาก เมื่อเทียบกับพื้นที่ในมหาวิทยาลัยศิลปากร และแสดงอาการเคลื่อนไหวไปมา ของนักศึกษาในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในขณะเดียวกันก็สื่อให้เห็นความสนิทสนมระหว่างรุ่นพี่และรุ่นน้องด้วย

ในบทไว้อาลัยดังกล่าวยังปรากฏคำแสดงภาพว่า

...คินันั้นพระจันทร์เหลือเสี้ยวเดียว...(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2534 : 115)

คำบอกเล่าของผู้เขียนถึงลักษณะดวงจันทร์บนท้องฟ้าในคืนที่หม่อมเจ้าจันทร์จรัญพัฒน์ รัชนี้ สิ้นชีพิตักษัย แสดงให้เห็นภาพดวงจันทร์คินันันั้นว่า เว้าแหว่ง เหลือเพียง

เสี้ยวเดียว ไม่เต็มดวง ไม่ต่างกับหัวใจที่เว้าแหว่งของผู้เขียน ซึ่งเศร้าโศกเสียใจกับการจากไปอย่างไม่มีวันกลับของหม่อมเจ้าจันทร์จรัสพัฒน รัชนี

คำหลายคำมีความหมายเหมือนกัน แต่สะกดต่างกัน การใช้คำหลากหลายของผู้เขียน ทำให้เนื้อเรื่องดำเนินไปอย่างน่าสนใจชวนติดตาม ดังบทไว้อาลัยวิthur กวณะปามิก เรื่อง“อาลัยวิthur กวณะปามิก” ปรากฏคำว่า

...เสียงปี่น้ดหนึ่งก็คังระเบิดเจาะชมองของเจ้าของนาม
“เหล็กเพชร”วิthur กวณะปามิก หัวหน้าข่าวภูมิภาคหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ...
(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2534 : 108)

“เจาะ” เป็นคำกริยา หมายถึง ทำให้เป็นช่อง เป็นรู “ชมอง” เป็นคำนาม หมายถึง สมอง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539 : 127-855) ผู้เขียนใช้คำแสดงภาพ โดยนำคำกริยา“เจาะ” มากระทำกับสมอง และใช้ “ชมอง” แทนคำว่า สมอง ทำให้ผู้อ่านได้ยินเสียง“คังระเบิด” และเห็นภาพศิระชะของวิthur กวณะปามิก ถูกลูกกระสุนปืนเจาะเป็นรู ชวนระทึกใจอย่างยิ่ง แสดงเวลาของเหตุการณ์ขณะนั้นว่า ผ่านไปเพียงไม่นาน เพราะเขม่าควันยังไม่จางหายไป

ในบทไว้อาลัยชูศรี บุนปาน เรื่อง“ความทรงจำของลูก ๆ” มีการใช้คำแสดงภาพอาการหายใจขัด ก่อนเสียชีวิตของชูศรี บุนปาน ว่า

...สอบถามจากเด็กที่เฝ้าไข้ เด็กเล่าว่าคุณยายสะอึกเพียงครั้งเดียว
ก็แน่นิ่งไป...(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2526 : 59)

“สะอึก” มีความหมายว่า อาการที่หายใจชะงัก เนื่องจากกะบังลมหดตัวและช่องสายเสียงก็ปิดตามมาทันทีทันใดในเวลาเดียวกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539 : 815) ผู้เขียนใช้คำว่า “สะอึก” กับการหายใจติดขัด ก่อนเสียชีวิตของชูศรี บุนปาน เพื่อแสดงให้เห็นภาพอาการหายใจชะงัก ขาดจังหวะ ซึ่งเป็นเหตุการณ์ก่อนเสียชีวิต นอกจากนี้ยังสื่อว่าชูศรี บุนปาน ไม่เจ็บปวดทรมานกับการสิ้นลมหายใจในวาระสุดท้ายของชีวิต

ขรรค์ชัย บุนปาน มีศิลปะในการใช้ภาษาที่เป็นลักษณะเฉพาะ นอกจากขรรค์ชัยจะใช้คำภาษาปาก คำแสดงความหมายโดยนัยแล้ว ยังเลือกสรรคำที่ทำให้เห็นภาพเหตุการณ์ ซึ่งเกิดขึ้นอย่างชัดเจน ผู้อ่านจะรู้สึกราวกับได้สัมผัส หรืออยู่ในเหตุการณ์ร่วมกับผู้วชาญณ์และผู้เขียน

บทความของผู้เขียนจึงไม่เพียงโน้มน้าวใจผู้อ่านให้ติดตามอ่านเรื่องราวไปจนจบ แต่ยังทำให้ผู้อ่านซาบซึ้งและเกิดความประทับใจผู้วายชนม์ด้วย

4. คำแสดงคุณสมบัติของบุคคล

คำบ่งชี้คุณสมบัติของบุคคล คือคำที่แสดงให้เห็นคุณสมบัติ อันได้แก่ ความรู้ความสามารถ หรือฐานะทางสังคมของบุคคล ในบทไว้อาลัยผู้วายชนม์ของขรรค์ชัย บุนปาน มีการใช้คำรูปแบบนี้ โดยมีได้ยกย่องผู้วายชนม์อย่างเกินความจริง แต่บอกเล่าประสบการณ์ที่ผู้เขียนร่วมเผชิญกับผู้วายชนม์ ในมุมที่แสดงให้เห็นคุณสมบัติอันเป็นลักษณะเฉพาะของผู้วายชนม์ ดังบทไว้อาลัยหลวงปู่ปาน วัดบางนมโค อยุธา ปรากฏคำแสดงฐานะทางสังคมของหลวงปู่ปานว่า

...หลวงปู่ปาน มีลูกศิษย์ลูกหามาก เมตตาไม่มีประมาณเหมือน
พระอริยสงฆ์ทุกรูปทุกองค์ที่เคร่งพระธรรมวินัย เป็นชินอรส
พระพุทธรเจ้าคือพ่อครูผู้ยิ่งใหญ่...(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2542:176)

“ชินอรส” เป็นคำบาลี หมายถึง พระสงฆ์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539 : 269) ผู้เขียนใช้ “ชินอรส” แทนคำว่า พระสงฆ์ บ่งชี้คุณสมบัติทางสังคมของหลวงปู่ปาน วัดบางนมโค อยุธา ว่า เป็นพระสงฆ์ โดยเชื่อมโยงกับคำว่า “เมตตา” เพื่อแสดงให้เห็นว่า หลวงปู่ปานเป็นพระสงฆ์ที่เรียนรู้ปฏิบัติพระธรรมอย่างเคร่งครัด และเปี่ยมล้นด้วยความเมตตาปราณี

นอกจากคำแสดงคุณสมบัติจะชี้ให้เห็นฐานะทางสังคมแล้ว ยังสื่อถึงความรู้ความสามารถของบุคคล หรือผู้วายชนม์ ผู้เขียนมิได้ใช้คำที่บ่งบอกความสามารถของผู้วายชนม์อย่างตรงไปตรงมา แต่ชื่นชมด้วยการเลือกใช้คำอันแสดงให้เห็นว่า ผู้วายชนม์เป็นบุคคลที่มีความสามารถ ควรแก่การยกย่อง ดังปรากฏในบทไว้อาลัยณศรี ตราโมท เรื่อง “คุณครูณศรี ตราโมท” คำว่า

...ครูเกิดปีเดียวกับสมเด็จพระเจ้า คือปี พ.ศ.๒๔๔๓ วัยนำเกาะเรือ
โยงมาเรียนหนังสือในกรุงเทพฯ เพื่อประกาศประทีปแห่งความเป็น
อัจฉริยะของคีตกวีผู้ยิ่งใหญ่...(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2527-2538 :138)

“คีตกวี” เป็นคำบาลีสันสกฤต หมายถึง ผู้รู้และเชี่ยวชาญในศิลปะการประพันธ์บทเพลงขับ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539 : 65-188) ผู้อ่านอาจไม่คุ้นเคยกับความหมายของคำว่า “คีต” แต่เมื่อผู้เขียนนำ “กวี” มาใช้ร่วมกับคำนี้ ทำให้ความหมายกระจ่างชัดขึ้น เข้าใจได้ว่า บุคคลที่ผู้เขียน

กล่าวถึงเป็นผู้รู้และเชี่ยวชาญในศิลปะการประพันธ์บทเพลง ผู้เขียนเปรียบบุคคลดังกล่าวว่าเป็นเหมือน“ประทีป”คือ ไฟที่มีเปลวสว่าง ตะเกียง โคม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539 : 506) ที่ส่องให้เห็นความรู้ความสามารถและความเป็นอัจฉริยะของมนตรี ตราโมท สว่างไปทั่ว กล่าวคือ ให้คุณค่าและคุณประโยชน์แก่สังคม คำว่า“คีตกวี” กับ“ประทีป” สัมพันธ์กับข้อความ“ว่ายน้ําเกาะเรือโยง” บ่งบอกความมุ่งมั่นพยายาม อุตสาหะของมนตรี ตราโมท ซึ่งอยู่ต่างจังหวัดแล้วค้นคว้ามาศึกษาในกรุงเทพฯ ฯ เพื่อนำความรู้ที่ได้รับไปถ่ายทอดให้แก่บุคคลอื่นต่อไป

คุณสมบัติของบุคคลอาจเห็นได้จากการแสดงออก การยอมรับ และการยกย่องของคนรอบข้าง ในบทไว้อาลัยมนตรี ตราโมท เรื่อง“คุณครูมนตรี ตราโมท” ปรากฏคำลักษณะนี้ว่า

...อีก ๖๗ ปีต่อมา อดีตข้าราชการผู้นั้นคือ**ปุชนิยบุคคล**ในวันนี้
ไม่มีคนไทยคนไหน (นอกจากไทยเชื้อขี้) ที่ใฝ่ใจ ในประเทศชาติบ้านเมือง
ของคนจะไม่รู้จัก**คุณครูมนตรี ตราโมท**...(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2527-2538 :134)

“**ปุชนิยบุคคล**” เป็นคำบาลี หมายถึง ผู้ที่น่าเคารพนับถือ น่าบูชา(ราชบัณฑิตยสถาน, 2539 : 539) ผู้เขียนนำคำว่า“**ปุชนิยบุคคล**” มาบอกเล่าว่า มนตรี ตราโมท ผู้วชาญนม เป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับและเคารพนับถือจากสังคม เพื่อสื่อว่ามนตรี ตราโมท มีคุณสมบัติอันเป็นที่ประจักษ์ ทำให้บุคคลในสังคมยอมรับนับถือและยกย่อง

บทไว้อาลัยสุภา ศิริमानนท์ เรื่อง“พจนาลัย”มีการใช้คำแสดงคุณสมบัติของสุภา ศิริमानนท์ ผู้วชาญนม ว่า

...สัปดาห์ก่อน **ปรมาจารย์**แห่งวิชาชีพหนังสือพิมพ์ ผู้มี
สัมมาอาชีพะอันสะอาดสุจริต และไม่เคยค้อมแม้กระทั่งหัวแม่ตีนให้แก่
อธรรม ได้ถือโอกาสอำลาโลกไปอย่างสงบและองอาจรายหนึ่งแล้ว...
(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2527 :85)

“**ปรมาจารย์**” เป็นคำนาม หมายถึง อาจารย์ผู้เป็นเอก หรือยอดเยี่ยมในทางวิชาใดวิชาหนึ่ง(ราชบัณฑิตยสถาน, 2539 : 498) ผู้เขียนใช้คำนี้ยกย่องสุภา ศิริमानนท์ ว่าเป็นบุคคลที่รอบรู้และเชี่ยวชาญด้านวิชาชีพหนังสือพิมพ์ นอกจากสุภา ศิริमानนท์ จะมีคุณสมบัติดังกล่าวแล้ว ยังงดงามด้วยบุคลิกที่มีสัมมาการะ จิตใจซื่อตรง สุจริต กล่าวหาญ และไม่เกรงกลัวอิทธิพลของบุคคลที่กระทำผิด เพราะรักในความถูกต้องเป็นธรรม

ขรรค์ชัย บุนปาน เลือกใช้คำที่บ่งบอกคุณสมบัติของผู้ชายชนม์ ซึ่งว่าบุคคลดังกล่าว มีคุณสมบัติอันน่ายกย่องในมุมมองของขรรค์ชัย คือ มีความรู้ความเชี่ยวชาญ สร้างคุณประโยชน์แก่ สังคม หรือมีฐานะทางสังคมที่ได้รับการยกย่องและเคารพนับถือ ขรรค์ชัยเลือกใช้คำที่บ่งชี้ คุณสมบัติของบุคคล หรือผู้ชายชนม์ เพื่อยกย่อง แสดงความเคารพนับถือ ให้เกียรติ โดยผู้อ่าน ไม่ได้รู้สึกว่าเป็นผู้เขียนใช้คำ ๆ นั้นยกย่อง หรือเยินยอผู้ชายชนม์เกินความจริง

บทไว้อาลัยของขรรค์ชัย บุนปาน มีความน่าสนใจในการเลือกใช้คำ ได้แก่ คำภาษา ปากที่สื่อภาพเหตุการณ์ให้ผู้อ่านเข้าใจประสบการณ์ชีวิต อารมณ์ความรู้สึกของผู้ชายชนม์ คำแสดง ความหมายโดยนัยช่วยสะกิดความคิดให้ใคร่ครวญหาความหมาย คำแสดงภาพที่สร้างความรู้สึกให้ ผู้อ่านราวกับได้สัมผัส หรืออยู่ในเหตุการณ์ร่วมกับผู้ชายชนม์และผู้เขียน ตลอดจนเกิดความซาบซึ้ง ประทับใจผู้ชายชนม์ อีกทั้งคำแสดงคุณสมบัติของบุคคลที่ใช้คำศัพท์แสดงให้เห็นความรู้ ความสามารถ ฐานะทางสังคม ที่ทำให้เกิดการยกย่อง เคารพนับถือ โดยไม่ใช้คำที่มีความหมาย ตรงไปตรงมาเหมือนเป็นการยกย่องบุคคลเกินความจริง

ประโยค

บทไว้อาลัยของขรรค์ชัย บุนปาน มีความโดดเด่นในการใช้ภาษา ด้านประโยค พบว่า ผู้เขียนใช้ประโยคที่แสดงวัตถุประสงค์ในการสื่อสาร โดยโน้มน้าวให้ผู้อ่านเห็นภาพและคิด ตาม แบ่งได้เป็นประโยคบอกเล่า ประโยคปฏิเสธ ประโยคคำถาม และประโยคคำสั่ง

1. ประโยคบอกเล่า

ประโยคบอกเล่า คือ ประโยคที่มีเนื้อความต้องการกล่าวถึงเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่าง ตรงไปตรงมา (ธนรัชฎ์ ศิริสวัสดิ์, 2533 : 140) หรือประโยคที่ผู้ส่งสาร ใช้บอกเรื่องราวต่าง ๆ ให้ ผู้รับสารทราบ (อาภาพร พันธุ์พฤกษ์, 2547 : 68) เมื่อศึกษาบทไว้อาลัยของขรรค์ชัย บุนปาน พบว่า มีประโยคบอกเล่าแสดงการยกย่อง ประโยคบอกเล่าแสดงความสัมพันธ์ของบุคคล และ ประโยคบอกเล่าแสดงประวัติบุคคล

1.1 ประโยคบอกเล่าแสดงการยกย่อง

ประโยคบอกเล่าแสดงการยกย่องปรากฏจำนวนมากในบทไว้อาลัยของ ขรรค์ชัย บุนปาน คือประโยคบอกเล่ากล่าวถึงคุณลักษณะอันงดงาม หรือคุณความดีของ ผู้ชายชนม์ ดังตัวอย่างประโยคบอกเล่าแสดงการยกย่องในบทไว้อาลัยโกวิท สิตลาพันธ์ เรื่อง "ทีโก"

...ชีวิตคนหนังสือพิมพ์อาจจะรู้คั้น รู้กว้าง แต่สำหรับพีโกแล้ว
ท่านรู้สึก รู้ไกล ความจำเป็นขอด ฝีมืองานเขียนเป็นเยี่ยม...
(ขรรค์ชัย บุนปาน , 2543 :185)

ประโยคความรวมดังกล่าวมีความหมายเชิงเปรียบเทียบ โดยแสดงความสัมพันธ์ในลักษณะขัดแย้ง และใช้การซ้ำคำในข้อความที่ต่อเนื่องกัน เชื่อมประโยคทั้งสองส่วนด้วยคำสันธาน “แต่สำหรับ.....แล้ว” คือประโยคส่วนแรก “ชีวิตคนหนังสือพิมพ์อาจจะรู้คั้น รู้กว้าง” และประโยคส่วนที่สอง “พีโก ท่านรู้สึก รู้ไกล ความจำเป็นขอด ฝีมืองานเขียนเป็นเยี่ยม” ผู้เขียนใช้ประโยคดังกล่าวมาทำให้ทราบว่า โกวิท สิตลาขันธ์ มีคุณสมบัติแตกต่างจากนักหนังสือพิมพ์ทั่วไปส่วนใหญ่จะ “รู้คั้น รู้กว้าง” คือมีความรู้ในระดับผิวเผิน หรือรู้โดยภาพรวม แต่โกวิท สิตลาขันธ์ จะ “รู้สึก รู้ไกล” คือรอบรู้ในรายละเอียดอย่างลึกซึ้ง และสามารถวิเคราะห์เชื่อมโยงถึงอนาคต ทั้งยังยกย่องว่า มีความสามารถด้านการจดจำ เก็บความรู้ความทรงจำได้ยาวนาน ตลอดจนมีฝีมือในการเขียนหนังสือ

บทไว้อาลัยหม่อมเจ้าจันทร์จิรายุ รัชนี้ เรื่อง “ดวงจันทร์ไปไหน ทำไมจึงไม่ส่องแสง” ยังมีการใช้ประโยคบอกเล่าแสดงการยกย่องหม่อมเจ้าจันทร์จิรายุพัฒน์ รัชนี้ ผู้วายชนม์ ว่า

...ความเป็นกวีของท่านจันทร์นั้น เหมือนนักบินฝีมือดีที่บิน
โชคโชน แม่นในเครื่องยนต์กลไกของเครื่องทุกรูปแบบ...
(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2534: 116)

ประโยคบอกเล่าความรวมซับซ้อนนี้มีความหมายเชิงเปรียบเทียบ ประโยคส่วนแรก “ความเป็นกวีของท่านจันทร์นั้น เหมือนนักบินฝีมือดีที่บินโชคโชน” ประโยคส่วนที่สอง “แม่นในเครื่องยนต์กลไกของเครื่องทุกรูปแบบ” ผู้เขียนใช้ประโยคข้างต้นแสดงการยกย่อง “ความเป็นกวี” ของหม่อมเจ้าจันทร์จิรายุ รัชนี้ ว่าสามารถสร้างสรรค์งานวรรณศิลป์ได้อย่างเชี่ยวชาญ โดยเปรียบกับนักบินที่มีความชำนาญ “โชคโชน” และ “แม่น” ศัพท์ “โชคโชน” หมายถึง มีประสบการณ์มากมาย ส่วน “แม่น” หมายถึง เทียบ แม่นมั่น ไม่ผิด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539: 277-659) บทบาทในฐานะนักประพันธ์ของผู้วายชนม์ จึงเหมือนนักบินที่มีประสบการณ์มานาน ขับเครื่องบินอย่างคล่องแคล่ว ไม่มีผิดพลาด และเชี่ยวชาญกับเครื่องยนต์กลไกของเครื่องบินในทุกลักษณะ

ผู้เขียนยังใช้ประโยคบอกเล่ากล่าวถึงคุณลักษณะอันน่ายกย่องของสุภา ศิริमानนท์ ในบทไว้อาลัยสุภา ศิริमानนท์ เรื่อง “พจนาลัย”

... สุภาพบุรุษผู้เป็นเจ้าของนามดังกล่าว ก็ได้พิพากษาแล้วซึ่ง
 ธรรมะอันนั้น ให้คงอยู่คู่กาย หักย่นคูโลกจนกระทั่งวาระสุดท้ายของ
 ชีวิต...(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2529 : 81)

ผู้เขียนใช้ประโยคความรวมซับซ้อนเชิงเปรียบเทียบให้ผู้อ่านคล้อยตามความคิด
 โดยแสดงความสัมพันธ์ในลักษณะเป็นเหตุเป็นผล เชื่อมประโยคทั้งสองส่วนด้วยคำสันธาน
 “ก็.....แล้ว” คือประโยคส่วนแรก“(สุภา ศิริमानนท์)สุภาพบุรุษผู้เป็นเจ้าของนามดังกล่าว”
 ประโยคส่วนที่สอง “ได้พิพากษาซึ่งธรรมะอันนั้น ให้คงอยู่คู่กาย หักย่นคูโลกจนกระทั่งวาระ
 สุดท้ายของชีวิต” เพื่อยกย่องในคุณงามความดีของสุภา ศิริमानนท์ โดยกล่าวเปรียบเทียบ
 การปฏิบัติงานในหน้าที่ของสุภา ศิริमानนท์ กับตุลาการที่พิพากษาคดีด้วยความยุติธรรม
 เพราะ“สุภา”มีความหมายว่า ตุลาการ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539 : 845) ขณะเดียวกันสุภา ศิริमानนท์ ก็
 เป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริต เทียบตรงในการปฏิบัติงาน สุภา ศิริमानนท์ จึงมีนามที่มีความหมาย
 สอดคล้องกับคุณลักษณะ ทั้งยังดำรงตนและปฏิบัติต่อผู้ใกล้ชิดด้วยคุณลักษณะข้างต้นมาโดยตลอด
 แสดงให้เห็นว่า ผู้เขียนคุ้นเคย สนับสนุนกับสุภา ศิริमानนท์ จึงรับรู้ถึงความดีงามอันน่ายกย่องนี้

ผู้เขียนใช้ประโยคบอกเล่าแสดงการยกย่องในรูปของประโยคความรวมซับซ้อน ที่
 แสดงความสัมพันธ์ในลักษณะเป็นเหตุเป็นผล ขัดแย้ง และการซ้ำคำ เพื่อขยายความรายละเอียด
 ในคุณลักษณะอันน่ายกย่องของผู้วายชนม์ให้ผู้อ่านรับรู้อย่างแจ่มแจ้งและเข้าใจอย่างลึกซึ้ง
 โดยไม่ยกย่องผู้วายชนม์อย่างตรงไปตรงมาว่า มีคุณลักษณะใดสิ่งใด แต่จะกระตุกให้ผู้อ่าน
 คล้อยตามความคิดด้วยการกล่าวเปรียบเทียบ

1.2 ประโยคบอกเล่าแสดงความสัมพันธ์ของบุคคล

ประโยคบอกเล่าแสดงความสัมพันธ์ของบุคคล คือ การบอกเล่าเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่
 สื่อให้เห็นความสัมพันธ์ของผู้วายชนม์กับบุคคลใกล้ชิดในครอบครัว โดยสื่อถึงความรัก
 ความผูกพัน ดังตัวอย่างประโยคลักษณะนี้ในบทไว้อาลัยสุศรี บุนปาน เรื่อง“ความทรงจำของลูก ๆ”

...พอถูกสะกิดครั้งที่ ๓ แม่ก็หันกลับไปฟาดด้วยกระบองข้าวหลาม
 ปรากฏว่าชายคนนั้นวิ่งหนี ข้าวหลามในกระบองกระเด็นถูกคนใน
 บริเวณนั้นทั่วไป พ่อเห็นเรื่องราวตลอด เริ่มสนใจแม่จริงตั้งแต่
 คราวนั้น...(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2526 : 45)

ประโยคบอกเล่าความรวมซับซ้อนดังกล่าวสื่อภาพความเคลื่อนไหวของบุคคลในเหตุการณ์ได้อย่างชัดเจน โดยแสดงความสัมพันธ์ในลักษณะเป็นเหตุเป็นผลกัน เชื่อมประโยคทั้งสองส่วนด้วยคำสันธาน “พอ.....แต่คราวนั้น” คือประโยคส่วนแรก “ถูกสะกิดครั้งที่ ๓ แม่ก็หันกลับไปฟาดด้วยกระบองข้าวหลาม ปรากฏว่าชายคนนั้นวิ่งหนี ข้าวหลามในกระบองกระเด็นถูกคนในบริเวณนั้นทั่วไป” ประโยคส่วนที่สอง “พอเห็นเรื่องราวตลอด เริ่มสนใจแม่จริงจัง” ผู้เขียนใช้ประโยคข้างต้นบอกเล่าเหตุการณ์อันเป็นปฐมเหตุของความรักความสัมพันธ์ระหว่างผู้วายชนม์ ชูศรี บุนปาน มารดาของผู้เขียน กับบิดา โดยแสดงให้เห็นบุคลิกลักษณะของชูศรี บุนปาน ว่าเป็นผู้มีความมั่นใจ กล้า และแกร่งเสมือนชาย คุณลักษณะดังกล่าวทำให้บิดาของผู้เขียนเกิดความพึงใจชูศรี บุนปาน เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในงานประจำปีหาดทรายโพธาราม เมื่อปี 2473 ชูศรี บุนปาน กับเพื่อน ๆ นั่งชมมหรสพ มีข้าวหลามเป็นเสบียง สักครู่มีเท้ามาสะกิดข้างหลัง ครั้งแรกชูศรี บุนปาน สงบนิ่ง ไม่แสดงอาการใด ๆ ครั้งที่สองหันหลังมอง เมื่อถูกสะกิดครั้งที่สาม จึงฟาดด้วยกระบองข้าวหลาม ชายคนนั้นวิ่งหนี ข้าวหลามในกระบองกระเด็นถูกบุคคลบริเวณนั้น พ่อของผู้เขียนเห็นเหตุการณ์โดยตลอดและเริ่มสนใจชูศรี บุนปาน ตั้งแต่นั้น

นอกจากผู้เขียนจะบอกเล่าเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้วายชนม์กับบุคคลใกล้ชิดแล้ว ยังกล่าวถึงเรื่องราวความผูกพันของผู้วายชนม์กับคน ดังปรากฏในบทไว้อาลัยสุขุม บุนปาน เรื่อง “ไอ้เฮีย”

...ผมก็นุ่งกางเกงขาสั้น สวมเสื้อคอกลมใส่รองเท้าแตะเดินเข้าไปบื้ออย่างองอาจ ได้มา ๑๒๐ บาท เขาก็จัดแจงแบ่งให้ผม ๒๐ บาท เป็นค่าบำรุงขวัญ... (ขรรค์ชัย บุนปาน, 2530: 95)

ประโยคความรวมข้างต้นแสดงความสัมพันธ์ในลักษณะเป็นเหตุเป็นผลกัน เชื่อมประโยคทั้งสองส่วนด้วยคำสันธาน “ก็.....ก็” คือประโยคส่วนแรก “ผมนุ่งกางเกงขาสั้น สวมเสื้อคอกลมใส่รองเท้าแตะเดินเข้าไปบื้ออย่างองอาจ ได้มา ๑๒๐ บาท” ประโยคส่วนที่สอง “เขาจัดแจงแบ่งให้ผม ๒๐ บาท เป็นค่าบำรุงขวัญ” ข้อความว่า “กางเกงขาสั้น” “เสื้อคอกลม” “รองเท้าแตะ” สื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพรูปแบบการแต่งกายของผู้เขียนอย่างชัดเจน บ่งบอกว่าสถานที่ที่ผู้เขียนเข้าไป “บื้อ” คือ โรงรับจำนำที่อยู่ไม่ไกลจากบ้าน ผู้เขียนจึงใส่เสื้อกางเกงและรองเท้า โดยไม่พิถีพิถันมาก คำว่า “บื้อ” หมายถึง กด หรือบีบให้แบน หรือผิดไปจากรูปเดิม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539 : 479) ในบริบทนี้มีความหมายว่าเป็นผู้นำสิ่งของไปจำนำ (บื้อ คืออาการที่กคนิ้วหัวแม่มือ เมื่อพิมพ์ลายนิ้วมือลงบนเอกสารแบบฟอร์มของโรงจำนำ เพื่อยืนยันความเป็นเจ้าของ) เชื่อมกับคำว่า

“องอาจ” หมายถึง กล้าหาญ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539 : 910) คือหลังจากผู้เขียนแต่งภายในลักษณะดังกล่าวแล้วก็รับมา “ขันน้ำพานรองชุกทอง” ของสุขุม ผู้วาทชนม์ ไปจำหน่ายตามที่สุขุมได้ฝากไว้ โดยผู้เขียนไม่สนใจราคาที่สูง ขุนปาน กำหนด แต่กลับกำหนดราคาตามความต้องการของตนอย่างไม่หวาดหวั่น นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นภาพความสัมพันธ์ของผู้เขียนกับพี่ชาย และบ่งชี้คุณลักษณะของสุขุม ขุนปาน ว่าเป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ดังที่ผู้เขียนใช้คำว่า “บำรุงขวัญ” บอกรับว่า สุขุมมอบเงินให้เป็นการตอบแทนที่ผู้เขียนนำขันน้ำพานรองไปจำหน่ายให้

บรรทัดชัย ขุนปาน ยังนิยมใช้ประโยคที่เชื่อมความแบบขัดแย้งกัน เพื่อให้ความหมายเด่นและสะดุดใจ และส่งผลให้เนื้อความที่กล่าวมีอรรถรสและชวนอ่านยิ่งขึ้น เช่น ในบทไว้อาลัยชูศรี ขุนปาน เรื่อง “ความทรงจำของลูก ๆ” มีการใช้ประโยคลักษณะนี้

...ขณะนั้นเป็นเวลาตี ๕ กว่า ๆ เข้าใจว่าแม่จะลูกมาทำธุรกิจส่วนตัวและเตรียมภัตตาหารสำหรับใส่บาตรพระหลานชาย แต่คงจะหน้ามืด...(บรรทัดชัย ขุนปาน, 2526 :59)

ประโยคบอกเล่าความรวมซับซ้อนข้างต้นมีเนื้อหาบอกถึงความคิดที่ผ่านการรับรู้ของผู้เขียน ซึ่งคาดเดาเหตุการณ์ที่ประสบกับชูศรี ขุนปาน มารดาของตน เพื่อให้ผู้อ่านคล้อยตาม โดยแสดงความสัมพันธ์ในลักษณะขัดแย้ง เชื่อมประโยคทั้งสองส่วนด้วยคำสันธาน “ขณะนั้น.....แต่” คือประโยคส่วนแรก “เป็นเวลาตี ๕ กว่า ๆ เข้าใจว่าแม่จะลูกมาทำธุรกิจส่วนตัวและเตรียมภัตตาหารสำหรับใส่บาตรพระหลานชาย” ประโยคส่วนที่สอง “คงจะหน้ามืด” ผู้เขียนใช้ประโยคนี้เล่าถึงเหตุที่เกิดกับชูศรี ขุนปาน คือ “หน้ามืด” แล้วละข้อความไว้ เนื้อความดังกล่าวบ่งบอกถึงผลของอาการ “หน้ามืด” เพื่อให้ผู้อ่านคาดเดาเหตุการณ์ด้วยตนเองว่า เมื่อชูศรี ขุนปาน หน้ามืดแล้วก็ต้องหมดสติล้มลง ส่วนข้อความว่า “ขณะนั้นเวลาตี ๕ กว่า ๆ เข้าใจ....” เชื่อมโยงกับคำว่า “คง” ในประโยคส่วนที่สอง สื่อว่าผู้เขียนรับรู้และ “เข้าใจ” แล้วช่วงเวลา 05.00 นาฬิกาของทุกเช้า มารดาของตนจะตื่นขึ้นมาประกอบกิจส่วนตัวและเตรียมภัตตาหารสำหรับใส่บาตรพระหลานชาย จึงคาดเดาเหตุการณ์ได้ว่า ชูศรี ขุนปาน “คง” หน้ามืดก่อนจะหมดสติ ประโยคดังกล่าวเป็นการบอกเล่าเหตุการณ์ที่ประสบกับชูศรี ขุนปาน ขณะเดียวกันก็สอดแทรกความคิดของผู้เขียนที่บอกให้ทราบถึงความรักความผูกพัน ซึ่งชูศรี ขุนปาน มีต่อพระหลานชาย

นอกจากประโยคบอกเล่าที่เชื่อมโยงแบบเป็นเหตุเป็นผลและขัดแย้งกันแล้ว ประโยคบอกเล่าในลักษณะขัดแย้งและมีการซ้ำคำก็ปรากฏในบทไว้อาลัยของบรรทัดชัย ขุนปาน

อาทิ บทไว้อาลัยสุzum บุนปาน เรื่อง “ไอ้เฮีย” ผู้เขียนกล่าวถึงเรื่องราวในอดีตที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวของผู้เขียน

...วันหนึ่งสมัยเด็ก ๆ จำความได้แล้ว แอบได้ยินแม่วิจารณ์ถึงลูก
2 คนว่าไอ้คนโตรักสวยรักงาม แต่ไอ้ตัวเล็กคูมันง่ายไปหมด...
(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2530 : 94)

ผู้เขียนใช้ประโยคบอกเล่าความรวมซับซ้อนกระตุ้นให้ผู้อ่านคล้อยตามความคิดด้วยความหมายเชิงเปรียบเทียบ โดยแสดงความสัมพันธ์ในลักษณะขัดแย้งและซ้ำคำในข้อความที่ต่อเนื่องกัน เชื่อมประโยคทั้งสองส่วนด้วยคำสันธาน “แล้ว.....แต่” คือประโยคส่วนแรก “วันหนึ่งสมัยเด็ก ๆ จำความได้ แอบได้ยินแม่วิจารณ์ถึงลูก 2 คนว่าไอ้คนโตรักสวยรักงาม” ประโยคส่วนที่สอง “ไอ้ตัวเล็กคูมันง่ายไปหมด” ประโยคข้างต้นบอกให้ทราบว่า แม้เรื่องราวเหล่านี้จะผ่านมานาน ผู้เขียนก็ยังจดจำเหตุการณ์และคำวิจารณ์ของมารดาต่อพี่ชายและตนได้อย่างดี ขณะนั้นผู้เขียนกับพี่ชายยังเด็ก คำว่า “รักนั่น” ให้ผู้อ่านเห็นภาพบุคลิกลักษณะของพี่ชายว่าสนใจและพิถีพิถันในการแต่งกาย แตกต่างกับผู้เป็นน้อง คือ ผู้เขียน ที่แต่งกายตามเท่าที่มี อย่างไรก็ตาม เพื่อให้ผู้อ่านเปรียบเทียบและเห็นภาพความแตกต่างในลักษณะเฉพาะของคนกับสุzum บุนปาน พี่ชาย ได้อย่างกระจ่างชัด ประโยคข้างต้นยังบ่งชี้ว่า สุzum บุนปาน กับผู้เขียนมีอายุที่ใกล้เคียงกัน ตลอดจนแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัวระหว่างแม่ ลูก

ประโยคบอกเล่าความรวมซับซ้อนแสดงความสัมพันธ์ในลักษณะสรุปความและซ้ำคำในข้อความที่ต่อเนื่องกัน ดังปรากฏในบทไว้อาลัยสุzum บุนปาน เรื่อง “ไอ้เฮีย”

...ไอ้เฮียเป็นความหวังของพ่อแม่ พ่ออยากให้เจริญรอยตามพ่อ
คือเป็นครูเป็นศึกษาราชการเหมือนพ่อ ... (ขรรค์ชัย บุนปาน, 2530:94)

ประโยคความรวมดังกล่าวมีเนื้อหากล่าวถึงความปรารถนาของพ่อที่มีต่อลูก โดยแสดงความสัมพันธ์ในลักษณะสรุปความและมีการซ้ำคำในข้อความที่ต่อเนื่อง เชื่อมประโยคทั้งสองส่วน คือ ประโยคส่วนแรก “ไอ้เฮียเป็นความหวังของพ่อแม่ พ่ออยากให้เจริญรอยตามพ่อ” ประโยคส่วนที่สอง “เป็นครูเป็นศึกษาราชการเหมือนพ่อ” ด้วยคำสันธาน “คือ” ผู้เขียนใช้คำว่า “ความหวัง” และ “อยาก” บ่งบอกความคิดความรู้สึกของบิดาผู้เขียน ที่รัก ปรารถนาให้ลูกมีอนาคตที่ดี และมองเห็นในความสามารถของบุตรคนแรก คือ สุzum บุนปาน พี่ชายผู้เขียน จึงต้องการให้

เดินตามเส้นทางอาชีพของคน คือ เป็นครู หรือศึกษานิเทศก์ ส่วนข้อความ“เจริญรอยตาม” แสดงให้เห็นว่า บิดาของผู้เขียนรัก ภาควงใจ และมั่นใจในอาชีพที่ตนได้ผ่านการปฏิบัติหน้าที่ โดยรับรู้ถึงบทบาทและความสำคัญ ถือเป็นเหตุผลของความปรารถนาอีกประการหนึ่ง นอกเหนือจากความคิดความรู้สึกดังกล่าวของบิดา ผู้เขียนซ้ำคำว่า“เป็น” 2 ครั้ง และ“พ่อ” 4 ครั้ง เพื่อเน้นย้ำว่า พ่อแม่ของผู้เขียนมีความต้องการอย่างสูงที่จะให้สุขุม บุนปาน เป็นครู หรือศึกษานิเทศก์เช่นเดียวกับพ่อ ความรักที่พ่อแม่มีต่อลูกเกิดเป็นความปรารถนาจะให้ลูกเจริญก้าวหน้าในชีวิต แสดงถึงความสัมพันธ์และผูกพันระหว่างกัน

ผู้เขียนยังอาลัยอาวรณ์พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธสิริโสภา ผู้วายชนม์ โดยปรากฏในประโยคบอกเล่าของบทไว้อาลัยพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธสิริโสภา เรื่อง“ท่านแม่”

...ข้อเขียนชิ้นนี้ไม่ต่างอะไรกับพวงมาลัยพวงน้อยร้อยบุษบา
กราบพระองค์หญิงสุทธสิริโสภาพ้านคาริน...(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2541:156)

ประโยคความรวมข้างต้นปรากฏในส่วนของสรุปท้ายเรื่อง มีเนื้อหาสื่อถึงความผูกพัน อาลัยอาวรณ์ของผู้เขียนต่อพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธสิริโสภา ผู้วายชนม์ โดยแสดงความสัมพันธ์ในลักษณะเป็นเหตุเป็นผลกัน ประโยคส่วนแรก “ข้อเขียนชิ้นนี้ไม่ต่างอะไรกับพวงมาลัยพวงน้อยร้อยบุษบา” ประโยคส่วนที่สอง “กราบพระองค์หญิงสุทธสิริโสภาพ้านคาริน” ผู้เขียนใช้ประโยคดังกล่าวในเชิงเปรียบเทียบบอกเล่าว่า บทความที่ผู้เขียนเขียนไว้อาลัยนี้เขียนด้วยความรู้สึกเสียใจ ผูกพัน และรำลึกถึงพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธสิริโสภา โดยเปรียบบทไว้อาลัยที่เขียนเหมือน “พวงมาลัยพวงน้อยร้อยบุษบา” ที่นำมาถวายบูชาพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธสิริโสภาซึ่งถึงชีพิตักษัยด้วยความเศร้าโศก

ประโยคบอกเล่าแสดงความสัมพันธ์ของบุคคลมีความน่าสนใจ เนื่องจากผู้เขียนนิยมใช้ประโยคบอกเล่าความรวมและความรวมซับซ้อนบอกเล่าและขยายความเรื่องราว เหตุการณ์อันแสดงถึงความผูกพันระหว่างผู้เขียนกับผู้วายชนม์ หรือผู้วายชนม์กับบุคคลใกล้ชิด โดยใช้คำเชื่อมโยงประโยคในลักษณะเป็นเหตุเป็นผล ชัดแจ้ง สรุปความ และการซ้ำคำ เพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพเหตุการณ์ดำเนินไปอย่างกระจ่างชัด เสมือนร่วมอยู่ในเหตุการณ์ด้วย โดยผู้เขียนมิได้บอกเล่าอย่างตรงไปตรงมาว่า ระหว่างบุคคลที่กล่าวถึง ใครผูกพันกับผู้ใดอย่างไร แต่จะให้ผู้ผู้อ่านค้นหาคำตอบด้วยตนเองจากการวิเคราะห์เรื่องราวเหตุการณ์ที่ผู้เขียนนำมาเล่า

1.3 ประโยคบอกเล่าแสดงประวัติบุคคล

การใช้ประโยคบอกเล่าในบทไว้อาลัยของชรรค์ชัย นุนปาน อีกรูปแบบ คือ ประโยคที่กล่าวถึงพื้นเพเดิมหรือประวัติของผู้วายชนม์ ดังตัวอย่างในบทไว้อาลัยเรื่อง เปลี่ยนสายสืบ เรื่อง “พี่เปรี๊ยะ”

...นายเปรี๊ยะ หรือท่านอาจารย์เปรี๊ยะ หรือพี่เปรี๊ยะ เป็นศิษย์รุ่น
ล่า ๆ ของท่านอาจารย์ศิลป์ พีระศรี ในคณะจิตรกรรมประติมากรรม...
(ชรรค์ชัย นุนปาน, 2543: 202)

ประโยคนี้นี้ขนาดยาว แต่เป็นประโยคความเดียวและมีใจความเดียว บอกเล่าประวัติการศึกษาของเปรี๊ยะ เปลี่ยนสายสืบ ในลักษณะการซ้ำชื่อของ “เปรี๊ยะ” บุคคลที่กล่าวถึง 3 ครั้ง ซึ่งผู้เขียนใช้คำเรียกขานนำหน้าชื่อที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของเปรี๊ยะ เปลี่ยนสายสืบกับผู้เขียนใน 3 รูปแบบ “นายเปรี๊ยะ” สื่อความใกล้ชิดสนิทสนม คู่กันเคย และเป็นสหายกัน “ท่านอาจารย์เปรี๊ยะ” แสดงว่าเปรี๊ยะ เปลี่ยนสายสืบ คือ ผู้ประสาทวิชาความรู้ ซึ่งผู้เขียนให้การยกย่องและเคารพนับถือ โดยผู้เขียนอาจเป็นศิษย์หรือมิใช่ก็ได้ “พี่เปรี๊ยะ” บ่งบอกว่าเปรี๊ยะ เปลี่ยนสายสืบมีอายุมากกว่าผู้เขียนและมีความผูกพันฉันท์พี่น้อง คำเรียกขานทั้งสามจึงบ่งชี้ได้ว่าเปรี๊ยะ เปลี่ยนสายสืบกับผู้เขียนมีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน และเป็นบุคคลที่สามารถเป็นได้ทั้งเพื่อน ผู้คอยให้กำลังใจรุ่นพี่ที่ให้คำปรึกษา และอาจารย์ที่ถ่ายทอดวิชาความรู้แก่ผู้เขียน

บทไว้อาลัยชุศรี นุนปาน เรื่อง “ความทรงจำของลูก ๆ” นอกจากผู้เขียนจะเล่าประวัติของชุศรี นุนปาน ผู้วายชนม์แล้ว ยังเล่าความเป็นมาของบุคคลใกล้ชิดผู้วายชนม์ด้วย

...พ่อเป็นลูกผู้ชายคนสุดท้าย พ่อย่ามีอาชีพขายเครื่องอัฐฐาบริหาร
ในตัวเมืองโพธาราม...(ชรรค์ชัย นุนปาน, 2526: 45)

ประโยคบอกเล่าในลักษณะประโยคความรวมนี้แสดงความหมายตรงไปตรงมาเข้าใจง่าย ผู้เขียนใช้เล่าประวัติความเป็นมาของผู้วายชนม์ คือบิดาของผู้เขียนว่า เป็นบุตรชายคนเล็กของครอบครัวและปู่ย่าของผู้เขียนมีอาชีพขายเครื่องอัฐฐาบริหาร ที่อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

บทไว้อาลัยหม่อมเจ้าจันทร์จิรายุ รัชนี้ เรื่อง “ดวงจันทร์ไปไหน ทำไมจึงไม่ส่องแสง” มีการใช้ประโยคลักษณะนี้ว่า

...ราว ๒ ทศวรรษครั้งที่ผ่านมานี้ มหาวิทยาลัยศิลปากรมีอยู่ ๔
 คณะด้วยกัน จิตรกรรม ประติมากรรมฯ คณะหนึ่ง สถาปัตยกรรมไทย
 คณะหนึ่ง มัณฑนศิลป์คณะหนึ่ง และ โบราณคดีอีกคณะหนึ่ง ...
 (ขรรค์ชัย บุนปาน, 2534 : 115)

ประโยคบอกเล่าความรวมซับซ้อนดังกล่าวมีความยาวและซ้ำคำในข้อความที่
 ต่อเนื่องกัน โดยแสดงความสัมพันธ์ในลักษณะสรุปความกัน เชื่อมประโยคทั้งสองส่วน
 ด้วยคำสันธาน“ด้วยกัน....อีก” ประโยคแรก คือ ส่วนสรุป“ราว ๒ ทศวรรษครั้งที่ผ่านมานี้
 มหาวิทยาลัยศิลปากรมีอยู่ ๔ คณะ” ประโยคที่สอง คือ ส่วนขยาย“จิตรกรรม ประติมากรรมฯ คณะ
 หนึ่ง สถาปัตยกรรมไทยคณะหนึ่ง มัณฑนศิลป์คณะหนึ่ง และ โบราณคดีอีกคณะหนึ่ง”ผู้เขียนใช้
 ประโยคบอกเล่านี้ให้ความถึงสถานศึกษาที่ตนเคยศึกษา คือ มหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งเกี่ยวข้องกับ
 หม่อมเจ้าจันทร์จิรายุ รัชนี ผู้วายชนม์ เนื่องจากขณะนั้นหม่อมเจ้าจันทร์จิรายุ รัชนี เป็นอาจารย์สอน
 ณ สถาบันแห่งนี้ ผู้เขียนซ้ำคำว่า“คณะ” 5 ครั้งเพื่อบ่งชี้ว่า ช่วงเวลาดังกล่าวมหาวิทยาลัยศิลปากร
 มีการจัดการเรียนการสอนเพียง 4 คณะวิชา คือ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรมไทย
 มัณฑนศิลป์ และ โบราณคดี แตกต่างจากปัจจุบันที่มีคณะเพิ่มขึ้นและมีจำนวนนักศึกษามากขึ้นด้วย
 แสดงให้เห็นว่าผู้เขียนมีความใกล้ชิดผูกพันกับหม่อมเจ้าจันทร์จิรายุ รัชนี ในฐานะผู้สอนกับศิษย์ และ
 มหาวิทยาลัยศิลปากรที่ผู้เขียนเคยศึกษา

นอกจากผู้เขียนจะใช้ประโยคบอกเล่าแสดงประวัติของผู้วายชนม์ในลักษณะเป็น
 เหตุเป็นผลและสรุปความแล้ว ผู้เขียนยังนิยมใช้ประโยคบอกเล่าที่เชื่อมความในรูปแบบขัดแย้งกัน
 ดังตัวอย่างในบทไว้อาลัยชูศรี บุนปาน เรื่อง“ความทรงจำของลูก ๆ”

...พื้นเพเดิมอยู่บ้านต้นสำโรง จังหวัดนครปฐม แต่ก่อนมีสถานี
 รถไฟเล็ก ๆ ริมทางแห่งหนึ่ง ก่อนถึงสถานีตัวเมือง...(ขรรค์ชัย บุนปาน,
 2526 : 44)

ประโยคบอกเล่าในลักษณะประโยคความรวมดังกล่าวมีเนื้อความที่ชวนให้ชวน
 รำลึกถึงภาพในอดีต โดยแสดงความสัมพันธ์เชิงขัดแย้งในข้อความที่ต่อเนื่อง เชื่อมประโยคทั้งสอง
 ส่วนด้วยคำสันธาน“แต่ก่อน” ประโยคส่วนแรก “พื้นเพเดิม (ชูศรี บุนปาน) อยู่บ้านต้นสำโรง
 จังหวัดนครปฐม” ประโยคส่วนที่สอง “มีสถานีรถไฟเล็ก ๆ ริมทางแห่งหนึ่ง ก่อนถึงสถานีตัวเมือง”
 ผู้เขียนใช้ประโยคข้างต้นให้ความถึงภูมิสำเนาเดิมของชูศรี บุนปาน ว่าเป็นคนต้นสำโรง จังหวัด

นครปฐม โดยบอกเล่าให้เห็นความแตกต่างและความเปลี่ยนแปลงของสภาพหมู่บ้านแห่งนี้จากอดีตสู่ปัจจุบัน และเล่าย้อนว่าสมัยก่อนมีสถานีรถไฟขนาดเล็กริมทางแห่งหนึ่ง ก่อนถึงสถานีใหญ่ในเมือง ถือว่าปัจจุบันสถานีรถไฟนี้ถูกรื้อแล้ว นอกจากผู้อ่านจะเห็นภาพหมู่บ้านต้นตำโรงในอดีตจากการบอกเล่าของผู้เขียน ยังสื่อให้เห็นสภาพความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านเป็นระยะ ๆ ตามกาลเวลาด้วย

ประโยคบอกเล่าแสดงประวัติบุคคลโน้มน้าวให้ติดตามอ่านด้วยรูปประโยคที่มีขนาดยาว เนื้อความสื่ออย่างตรงไปตรงมาบอกเล่าประวัติผู้วายชนม์ บุคคลใกล้ชิด และสถานที่อันเกี่ยวข้องกับผู้วายชนม์ เพื่อให้ผู้อ่านรับรู้เรื่องราวในอดีตของผู้วายชนม์ได้อย่างแจ่มชัด โดยปรากฏทั้งประโยคความเดียว ความรวม ความรวมซับซ้อน เชื่อมสัมพันธ์ระหว่างประโยคในเชิงขัดแย้ง ซ้ำคำ และสรุปความ

ประโยคบอกเล่าทั้งสามรูปแบบมีความน่าสนใจที่คล้ายคลึงกัน คือมักเป็นประโยคความรวมและความรวมซับซ้อน ส่วนใหญ่จะมีคำเชื่อมประโยคที่แสดงความสัมพันธ์แบบเป็นเหตุเป็นผล ขัดแย้ง สรุปความกัน เพื่อให้เกิดความหมายที่ชัดเจน ผู้อ่านเข้าใจได้ถูกต้องตรงตามวัตถุประสงค์ของผู้เขียน ตลอดจนยังใช้การซ้ำคำในข้อความที่ต่อเนื่อง เพื่อเน้นย้ำให้รับรู้สิ่งที่ผู้เขียนกล่าวถึง ประโยคบอกเล่าแสดงการยกย่องและบ่งชี้ความสัมพันธ์ของบุคคลจะไม่แสดงความหมายตรงไปตรงมา แต่จะสื่อถึงการยกย่องด้วยการเปรียบเทียบให้เห็นแง่มุมที่ดีงามของสิ่งที่นำมาเทียบ และบอกเล่าเหตุการณ์ที่ผู้เขียนร่วมประสบการณ์กับผู้วายชนม์อันแสดงให้เห็นความผูกพันของบุคคลในเรื่อง ส่วนประโยคบอกเล่าแสดงประวัติบุคคลจะเล่าเรื่องราวของผู้วายชนม์อย่างตรงไปตรงมา ไม่กำกวม เพื่อมิให้ผู้อ่านเกิดความสับสนกับเหตุการณ์ที่ผู้เขียนนำมาเล่า ซึ่งผ่านมานานแล้ว

2. ประโยคปฏิเสธ

ประโยคปฏิเสธ คือประโยคที่มีเนื้อความปฏิเสธสิ่งที่กล่าวถึง โดยใช้คำว่า “ไม่” และคำอื่น ๆ ที่ทำให้ประโยคมีความหมายเชิงปฏิเสธ (ธนรัชฎ์ ศิริสวัสดิ์, 2529 : 141) ประโยคปฏิเสธในบทไว้อาลัยของขรรค์ชัย บุนปาน ปรากฏในเนื้อหาที่แสดงสภาพ หรือความคิดอันผิดคาด และไม่พึงประสงค์ของผู้เขียน การประชดประชันนักการเมือง การเปรียบเทียบให้เห็นตัวตนและคุณลักษณะของผู้วายชนม์ การแสดงแนวคิดเพื่อชี้ให้เห็นข้อควรและไม่ควรปฏิบัติ ตลอดจนเนื้อหาที่แสดงความสัมพันธ์ของผู้เขียนกับผู้วายชนม์ ประโยคปฏิเสธมักพบในส่วนของเนื้อเรื่องและการสรุป ส่วนใหญ่ผู้เขียนจะปฏิเสธด้วยคำว่า “ไม่” ดังตัวอย่างประโยคปฏิเสธที่แสดงสภาพและ

ความคิดอันพิศดารของผู้เขียนปรากฏในบทไว้อาลัยมนตรี ตราโมท เรื่อง “คุณครุมนตรี ตราโมท” ว่า

...เหมือนกับจะบอกถึงอนาคตว่า ท่านแต่ก่อนที่จำหลักด้วย
ความรู้ ความงาม ความดีนั้นอาจจะเหลือเพียงตำนานกเพวราทที่ไร้
สุนทรียรส จะไม่เชื่อว่า เคยมีดวงประทีปที่มีรูปกายอยู่ในโลกนี้จริง...
(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2527-2538 : 138)

ประโยคความรวมซับซ้อนดังกล่าวมีเนื้อความสื่อความคิดของผู้เขียนที่คาดเดา
เหตุการณ์ในอนาคต โดยแสดงความสัมพันธ์ในลักษณะเป็นเหตุเป็นผลกัน เชื่อมประโยคทั้งสอง
ส่วนด้วยคำสันธาน “เหมือนกับ.....นั้น” คือประโยคส่วนแรก “จะบอกถึงอนาคตว่า ท่านแต่ก่อนที่
จำหลักด้วยความรู้ ความงาม ความดีนั้นอาจจะเหลือเพียงตำนานกเพวราทที่ไร้สุนทรียรส”
ประโยคส่วนที่สอง “จะไม่เชื่อว่า เคยมีดวงประทีปที่มีรูปกายอยู่ในโลกนี้จริง” ประโยคปฏิเสธ
“จะไม่เชื่อว่าเคยมีดวงประทีปที่มีรูปกายอยู่ในโลกนี้จริง” ผู้เขียนเปรียบ “ดวงประทีป” กับบุคคล
ที่มีความรู้ จิตใจมั่นคง และกระทำคุณความดี โดยเชื่อมโยงกับเนื้อความที่ผู้เขียนกล่าวยกย่อง
มนตรี ตราโมท ว่า “ท่านแต่ก่อนที่จำหลักด้วยความรู้ ความงาม ความดีนั้น” “ท่านแต่ก่อน” ในที่นี้
หมายถึง บุคคลที่เสียชีวิตแล้วซึ่งมีคุณสมบัติดังกล่าว จากนั้นผู้เขียนโยงสู่อนาคต โดยคาดเดา
สภาพการณ์ในภายหน้าด้วยการปฏิเสธว่า อนาคตยากจะปรากฏผู้มีคุณลักษณะอันน่ายกย่องนี้
อาจจะมีให้เห็นเพียงประวัติชีวิต ที่กลายเป็นตำนานซึ่งปราศจากคุณค่า เพราะไม่มีบุคคลนำมาใช้
เป็นแบบอย่างของชีวิต ผู้เขียนใช้ข้อความว่า “จะไม่เชื่อ” เพื่อเน้นย้ำความคิดข้างต้นของผู้เขียน
ที่คาดการณ์สภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคมอนาคตในทางที่เสื่อมลง พร้อมย้ำให้เห็นว่า เคยมีผู้ที่
มีคุณสมบัติดังกล่าว เช่น มंत्री ตราโมท ซึ่งเป็นบุคคลที่ควรได้รับการยกย่อง

เนื้อหาที่ผู้เขียนประชดประชันพฤติกรรมนักรการเมืองมีการใช้ประโยคปฏิเสธแสดง
สภาพอันไม่พึงประสงค์ ดังเช่นในบทไว้อาลัยโกวิท วรพิพัฒน์ เรื่อง “ท่านโกวิท”

...หลังเลือกตั้งเรายังจะเจอกันแน่กับ ไอ้ความทันสมัยแบบ ไม่
พัฒนานี้...(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2543-254 : 229)

ประโยคความรวมข้างต้นมีเนื้อความบ่งบอกถึงคำวิจารณ์ของผู้เขียนเชิง
ประชดประชันต่อการปฏิบัติงานของนักรการเมือง โดยแสดงความสัมพันธ์ในลักษณะเป็นเหตุเป็น
ผลกัน เชื่อมประโยคทั้งสองส่วนด้วยคำสันธาน “กับ” คือประโยคส่วนแรก “หลังเลือกตั้งเรายังจะ

กันแน่” ประโยคส่วนที่สอง“**ไอ้ความทันสมัยแบบไม่พัฒนา**” ประโยคปฏิเสธ คือ“**ไอ้ความทันสมัยแบบไม่พัฒนา**” สื่อให้เห็นว่า ผู้เขียนปฏิเสธและไม่พอใจแนวทางการปฏิบัติงานของนักการเมือง โดยประชดประชันว่า นักการเมืองพยายามสร้างภาพว่า มีความทันสมัยรอบรู้ แต่แท้จริงแล้วมิได้เป็นเช่นนั้น

ในบทไว้อาลัยประยูร อุตุชาฎะ เรื่อง“**ท่านอาจารย์'ยูร**” ผู้เขียนใช้ประโยคปฏิเสธในลักษณะเปรียบเทียบให้เห็นตัวตนและคุณลักษณะอันงดงามของผู้วายชนม์ว่า

... คุณปิยะพรเดินเข้ามาบอกว่าอาจารย์'ยูรให้เรียนว่า **วันนั้นตกลงอะไรกับคุณไม่รู้** ตอนนี้อาจารย์ลืมไปแล้ว นี่คือน่าอาจารย์'ประยูร อุตุชาฎะ **ผู้มีหัวใจเสมอสีหราชเกรงใจคน ไม่กวนใจใคร บางครั้งและหลายครั้งก็คือเหมือนขุนเขาที่ไม่ขยับเขยื้อน...**(ขรรค์ชัย นุนปาน, 2538-2544 : 223)

ประโยคความรวมซับซ้อนดังกล่าวมีเนื้อความสื่อให้เห็นคุณลักษณะอันน่ายกย่องของประยูร อุตุชาฎะ ผู้วายชนม์ โดยแสดงความสัมพันธ์ในลักษณะสรุปความกัน เชื่อมประโยคทั้งสองส่วนด้วยคำสันธาน“**คือ...**” คือประโยคส่วนแรก“**คุณปิยะพร เดินเข้ามาบอกว่า อาจารย์'ยูรให้เรียนว่า วันนั้นตกลงอะไรกับคุณไม่รู้** ตอนนี้อาจารย์ลืมไปแล้ว” ประโยคส่วนที่สอง“**คือ ท่านอาจารย์'ประยูร อุตุชาฎะ ผู้มีหัวใจเสมอสีหราชเกรงใจคน ไม่กวนใจใคร บางครั้งและหลายครั้งก็คือเหมือนขุนเขาที่ไม่ขยับเขยื้อน**” ประโยคปฏิเสธ“**วันนั้นตกลงอะไรกับคุณไม่รู้** ตอนนี้อาจารย์ลืมไปแล้ว” ที่มาของข้อความนี้ คือการที่ประยูร อุตุชาฎะ ปฏิเสธความช่วยเหลือของผู้เขียนที่อาสาจะช่วยรับผิดชอบการรักษาพยาบาลให้ โดยให้ปิยะพร กัญชนะ บรรณาธิการหนังสือเมืองโบราณบอกผู้เขียน แสดงว่าประยูร อุตุชาฎะ เป็นผู้มีความเกรงใจบุคคลอื่นสูง จากนั้นผู้เขียนสรุปถึงคุณลักษณะอันน่ายกย่องของประยูร อุตุชาฎะ ด้วยการเปรียบเทียบให้เห็นว่า เป็น“**ผู้มีหัวใจเสมอสีหราชเกรงใจคน ไม่กวนใจใคร**” คือมีความกล้าแกร่ง เกรงใจผู้อื่น ยินหยัดด้วยลำแข้งของตนเอง ไม่ปรารถนาให้ผู้อื่นเดือดร้อนเพราะคน “**ไม่กวนใจใคร**” เป็นประโยคปฏิเสธที่ผู้เขียนบอกให้ทราบว่า ประยูร อุตุชาฎะ ไม่มีพฤติกรรมที่ขอบรบกวนผู้อื่น และประโยค“**บางครั้งและหลายครั้งก็คือเหมือนขุนเขาที่ไม่ขยับเขยื้อน**” ผู้เขียนเปรียบเทียบให้เห็นตัวตนของประยูร อุตุชาฎะ ว่ามีจิตใจเข้มแข็ง มุ่งมั่น จนบางครั้งและหลายครั้งไม่สามารถจะ เคลี้ยกล่อมให้อ่อนลงได้ เสมือนขุนเขาที่ไม่

ขยับเขยื้อน การใช้ประโยคปฏิเสธและการเปรียบเทียบข้างต้นช่วยให้ผู้อ่านคล้อยตามความคิด
เข้าใจประเด็นตรงตามวัตถุประสงค์ของผู้เขียน คือรับรู้ถึงบุคลิกลักษณะของผู้ชายชนม์ได้อย่างชัดเจน
บทไว้อาลัยสุขุม บุนปาน เรื่อง “ไอ้เฮีย” ผู้เขียนยังใช้ประโยคปฏิเสธแสดง
การยกย่องผู้วายชนม์ว่า

...น้ำจิตน้ำใจของไอ้เฮียเป็นอย่างนั้นจริง ๆ เหมือนแม่ น้ำแม่
กลองในฤดูน้ำหลาก เชี่ยวกราก เร่าร้อน ไม่คิดหน้าคิดหลัง รักใคร
ประเคนให้หมด ใจคอกว้างขวางกับเพื่อนและรุ่นน้อง แต่ถ้าจิตใจเห็น
ความไม่ถูกต้อง ไอ้เฮียจะเป็นฝ่ายเดินไปหาเรื่อง โดยไม่เกี่ยงหน้าหนักหรือ
ยศศักดิ์แต่อย่างใดทั้งสิ้น...(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2530 : 95 -96)

ประโยคความรวมดังกล่าวมีเนื้อหาสื่อให้เห็นคุณลักษณะความมีน้ำใจ
ความกล้าหาญ และการรักความถูกต้องของสุขุม บุนปาน ผู้วายชนม์ พี่ชายของผู้เขียน โดยแสดง
ความสัมพันธ์ในลักษณะขัดแย้งกัน เชื่อมประโยคทั้งสองส่วนด้วยคำสันธาน “แต่.....อย่างใด”
คือประโยคส่วนแรก “น้ำจิตน้ำใจของไอ้เฮียเป็นอย่างนั้นจริง ๆ เหมือนแม่ น้ำแม่กลองในฤดูน้ำหลาก
เชี่ยวกราก เร่าร้อน ไม่คิดหน้าคิดหลัง รักใครประเคนให้หมด ใจคอกว้างขวางกับเพื่อนและรุ่นน้อง”
ประโยคส่วนที่สอง “ถ้าจิตใจเห็นความไม่ถูกต้อง ไอ้เฮียจะเป็นฝ่ายเดินไปหาเรื่องโดยไม่เกี่ยง
หน้าหนัก หรือยศศักดิ์แต่อย่างใดทั้งสิ้น” ประโยคปฏิเสธ “แต่ถ้าจิตใจเห็นความไม่ถูกต้อง ไอ้เฮียจะ
เป็นฝ่ายเดินไปหาเรื่องโดยไม่เกี่ยงหน้าหนัก หรือยศศักดิ์แต่อย่างใดทั้งสิ้น” ผู้เขียนเล่าว่า แม้
สุขุม บุนปาน จะมีจิตใจกว้างขวาง แต่ถ้าพบเห็นการกระทำที่ไม่ถูกต้องก็จะเข้าไปขัดขวาง
โดยไม่เกรงกลัวอำนาจหน้าที่ หรือยศศักดิ์ของผู้ประพฤติดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าสุขุม บุนปาน มี
ความกล้าหาญและรักความถูกต้อง ข้อความ “ไม่คิดหน้าคิดหลัง” มีความหมายว่า ไม่คิดอย่าง
รอบคอบ ในที่นี้เป็นการปฏิเสธของผู้เขียนด้วยการกล่าวแย้งว่า สุขุม บุนปาน มีใจกว้างอย่างไม่คิด
หน้าคิดหลัง คือ ใจกว้างในการแบ่งปันให้ผู้อื่น จนไม่คิดว่าจะมีเหลือเผื่อตน ผู้เขียนเปรียบเทียบ
ความมีน้ำใจสิ้นเหลือดังกล่าวของสุขุม บุนปาน ว่า “เหมือนแม่ น้ำแม่กลองในฤดูน้ำหลาก
เชี่ยวกราก เร่าร้อน” คือมีเท่าไรก็ให้ทั้งหมด โดยไม่ต้องการสิ่งตอบแทน ถ้ารักใครจะให้โดยไม่คิด
นอกจากสุขุม บุนปาน จะเป็นบุคคลใจกว้างแล้ว ยังกล้าหาญและรักความถูกต้องเป็นธรรมชาติ

ผู้เขียนยังใช้ประโยคปฏิเสธแสดงแนวคิด เพื่อชี้ให้เห็นข้อควรและไม่ควรปฏิบัติ
ดังปรากฏในบทไว้อาลัยหลวงพ่อบุญธรรม ยิ้มประเสริฐ เรื่อง “หลวงตาเป็น”

...เริ่มต้นที่พระกับชาวบ้านใกล้ ๆ ก่อน **คัจฉริตจอมปลอมกับ
เศรษฐี มหาเศรษฐี หรือโยนินิเป็นพิษไม่ได้** ถึงจะสวมเครื่องแบบพระอยู่ ก็
เป็นได้แก่จี๋ผู้เนติคัจฉิตินตามพระพุทธบาทจำลอง...(ขรรค์ชัย นุนปาน,
2538 :130)

ประโยคความรวมซับซ้อนดังกล่าวมีเนื้อความแสดงทัศนคติต่อสถาบันสงฆ์ โดยแสดงความสัมพันธ์ในลักษณะเป็นเหตุเป็นผลกัน เชื่อมประโยคทั้งสองส่วนด้วยคำสันธาน “ถึง.....ก็” คือประโยคส่วนแรก **“ต้องเริ่มต้นที่พระกับชาวบ้านใกล้ ๆ ก่อน คัจฉริตจอมปลอมกับเศรษฐี มหาเศรษฐี หรือโยนินิเป็นพิษไม่ได้”** ประโยคส่วนที่สอง **“จะสวมเครื่องแบบพระอยู่ ก็เป็นได้แก่จี๋ผู้เนติคัจฉิตินตามพระพุทธบาทจำลอง”** ประโยคปฏิเสธ **“คัจฉริตจอมปลอมกับเศรษฐี มหาเศรษฐี หรือโยนินิเป็นพิษไม่ได้”** เป็นการปฏิเสธของผู้เขียนด้วยการบอกให้ทราบว่า พระภิกษุบางรูปก็ยังมีกิเลสตัณหาไม่ต่างจากฆราวาส ยังหลงใหลยึดติดอยู่กับรูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส ผู้เขียนแสดงทรรศนะต่อการปฏิบัติตนของพระภิกษุบางรูป ที่ประพฤติดุคพระธรรมวินัย แม้จะสวมจีวรอยู่ แต่เป็นได้เพียง **“จี๋ผู้เนติคัจฉิตินตามพระพุทธบาทจำลอง”** คือไม่มีค่าคู่ควรแก่การครองเพศบรรพชิต

ผู้เขียนสร้างประโยคปฏิเสธทั้งในรูปประโยคความรวมและความรวมซับซ้อน โดยใช้คำเชื่อมประโยคที่แสดงความสัมพันธ์แบบเป็นเหตุเป็นผล สรุปความ และขัดแย้งกันได้อย่างน่าสนใจ คือใช้ประโยคปฏิเสธแสดงความคิดของผู้เขียนและบุคคลในเรื่อง ที่ไม่สอดคล้อง หรือไม่เห็นด้วยกับสภาพการณ์ที่กล่าวถึง เพื่อเน้นแสดงแนวคิด ให้ตระหนักว่า สิ่งใดควรกระทำและต้องหลีกเลี่ยง

3. ประโยคคำถาม

ประโยคคำถาม หมายถึง ประโยคที่มีเนื้อความต้องการทราบคำตอบเกี่ยวกับเรื่องหนึ่ง บางครั้งเป็นประโยคคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ อาจเป็นการกล่าวเฉพาะกับตนเอง (ธนรัชฎ์ ศิริสวัสดิ์, 2533 : 141) ประโยคคำถามที่มีความน่าสนใจในบท 1 ไร่อาลัยผู้วายชนม์ของ ขรรค์ชัย นุนปาน คือ ประโยคคำถามที่ผู้เขียนมิได้ต้องการคำตอบ บางครั้งผู้เขียนถามและตอบเอง เพื่อแสดงการประชดประชันและล้อเลียนบุคคลให้ตระหนักในสิ่งที่ผู้เขียนเห็นว่า ไม่ถูกต้องแล้ว เกิดการปรับปรุงแก้ไข มักปรากฏในส่วนเนื้อเรื่องและส่วนสรุปท้ายบท โดยนิยมตั้งคำถาม ประชดประชันและล้อเลียนพฤติกรรมบุคคล นักการเมืองที่สื่อถึงการทุจริต คอร์รัปชัน ดังตัวอย่างในบท 1 ไร่อาลัยวิเชียร ภูเจริญยศ เรื่อง **“โลกนี้ยุติธรรม”**

...ใครคือผู้ที่ทำให้สถาบันหลักต้องสั่นคลอนและไม่มั่นคง
คำตอบ คือทหาร ไม่ใช่มีที่ ๓ แนวที่ ๕ หรือแมวมหาที่ไหน...
(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2525 : 38)

ประโยคคำถาม “ใครคือผู้ที่ทำให้สถาบันหลักต้องสั่นคลอนและไม่มั่นคง” เป็นคำถามเชิงประชดประชันของผู้เขียนต่อสถาบันทหาร โดยไม่ได้มุ่งถามเฉพาะกลุ่มบุคคลนี้เท่านั้น แต่ถามผู้อ่านบทไว้ว่า บুদ্ধใดทำให้สถาบันทหารอันเป็นสถาบันหลักและสำคัญของชาติเกิดความไม่มั่นคง เพื่อกระตุ้นให้ผู้อ่านขบคิดค้นหาคำตอบ จากนั้นผู้เขียนได้ตอบคำถามข้างต้นว่า “คือทหาร ไม่ใช่มีที่ ๓ แนวที่ ๕ หรือแมวมหาที่ไหน” คำว่า “แมวมหา” แสดงการประชดประชันและบ่งบอกความรู้สึกของผู้เขียนที่มีต่อพฤติกรรมของทหารบางคน ที่ผู้เขียนเห็นว่าเป็นผู้ทำให้สถาบันทหารต้องสั่นคลอนและไม่มั่นคง

ในบทไว้อาลัยของคุณ หงส์พันธุ์ เรื่อง “พี่ทองคุณ” ผู้เขียนใช้ประโยคคำถามประชดประชันนักรการเมืองว่า

...นักรการเมืองผู้เกี่ยวข้องจะรับกันหรือไม่ ขออย่าได้สงสัยเลย
ไม่มีงบประมาณเป็นกอบเป็นกำ หมากินจีตัวไหน พรรคไหนก็ไม่มีเผอ
หน้าออกมารับแบบหนักแน่นต่อเนื่อง...(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2544 : 215)

ประโยคคำถาม “นักรการเมืองผู้เกี่ยวข้องจะรับกันหรือไม่” เป็นคำถามของผู้เขียนในเชิงประชดประชันนักรการเมืองที่ขาดความรับผิดชอบต่อหน้าที่ แต่มุ่งจะกอบโกยผลประโยชน์ของชาติและประชาชนมาเป็นของตน ประโยคคำถามข้างต้นมีคำว่า “รับกัน” หรือรับทานเป็นคำที่ผู้เขียนดัดแปลงมาจาก “รับ(ประ) ทาน” เพื่อสื่อความหมายว่า การโกงกินของนักรการเมือง โดยตั้งคำถามว่า นักรการเมืองที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการฟื้นฟูบูรณะคลองแสนแสบจะกระทำการทุจริตโกงกิน หรือหาผลประโยชน์ในโครงการนี้หรือไม่ จากนั้นผู้เขียนตอบคำถามข้างต้นด้วยความหนักแน่นมั่นใจว่า “ขออย่าได้สงสัยเลย” โดยเปรียบเทียบเพื่อวิจารณ์และประชดประชันนักรการเมืองที่มีพฤติกรรมดังกล่าวว่า เหมือน “หมากินจี” หมายความว่า นักรการเมืองเหล่านี้เป็นบุคคลชั้นต่ำที่ประพฤติในสิ่งที่เลวร้าย โครงการนี้ไม่มีงบประมาณจำนวนมาก นักรการเมืองเหล่านี้จึงไม่เสนอตัวรับผิดชอบตั้งแต่ต้น ผู้เขียนใช้คำถามข้างต้นเพื่อกระตุ้นให้นักรการเมืองตระหนักในหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างแท้จริง และมีจิตสำนึกที่ดีต่อเพื่อนร่วมชาติ บ้านเมืองด้วยการไม่โลกทุจริต คดโกง

ผู้เขียนยังใช้ประโยคคำถามแบบประชดประชันและล้อเลียนในส่วนของกรรณการเรื่อง โดยปรากฏให้เห็นในบทไว้อาลัยปรีชา เนตรประภา เรื่อง “ปรีชา เนตรประภา ส่องทางสู่เด็กเหียนสะกดหัว” ว่า

...ที่ในทำเนียบ ในสภาไม่ยกเรียกให้ถึบ้าง หรือยังไม่หมด
เวร?.....เวร...(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2543 : 210)

ประโยคคำถาม “ที่ในทำเนียบในสภาไม่ยกเรียกให้ถึบ้าง หรือยังไม่หมดเวร?” เป็นคำถามของผู้เขียนแบบไม่ต้องการคำตอบ แต่มุ่งประชดประชันนักการเมืองที่แสดงตนในทางที่เสื่อมเสีย โดยกล่าวว่าเหตุใดพญาขมราชจึงปรากฏแต่คนดี ๆ คือคนที่ประกอบคุณงามความดีอย่างผู้วางชนม์ทั้งหลาย ที่ผู้เขียนได้เขียนไว้อาลัยไปที่ละคนสองคน แต่นักการเมืองที่ทุจริต คดโกงยังคงดำเนินพฤติกรรมนั้นอยู่ ผู้เขียนจึงตั้งคำถามว่า ทำไมพญาขมราชไม่เรียกบุคคลพวกนี้ที่อยู่ในทำเนียบรัฐบาล หรืออยู่ในสภาผู้แทนราษฎรให้ถึ คือตายหรือเสียชีวิตบ้างแล้วโยงจากคำถามข้างต้นด้วยการถามในลักษณะประชดประชันต่อไปว่า หรือเพราะพญาขมราชปรารถนาให้คนกลุ่มนี้ยังดำรงชีวิต เพื่อใช้เวรกรรมที่ก่อไว้ให้หมดสิ้นไปก่อน

บทไว้อาลัยวิเชียร ภูเจริญยศ เรื่อง “โลกนี้ยุติธรรม” ผู้เขียนใช้ประโยคคำถามเชิงล้อเลียนในส่วนเนื้อเรื่องอีกว่า

...เริ่มลงมือทำกันแล้วหรือครับ ผมขอค่านับล้วงหน้ามา ณ ที่นี้...
(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2525 : 38)

ประโยคคำถาม “เริ่มลงมือทำกันแล้วหรือครับ” เป็นคำถามของผู้เขียนที่ถามผู้บังคับบัญชาทหารในแต่ละหน่วยว่า เริ่มปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบ คือมีวินัยและถูกต้องเป็นธรรมหรือยัง เพื่อเชื่อมโยงสู่เรื่องราวการรับราชการทหารในตำแหน่งพันเอกของวิเชียร ภูเจริญยศ ผู้วางชนม์ ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ขยันหมั่นเพียร และรักความถูกต้องมาอย่างยาวนานถึง 23 ปี แต่กลับไม่ได้รับการสนองตอบคุณงามความดี จนกระทั่งเสียชีวิต แสดงให้เห็นว่ากองทัพไทยยังขาดความถูกต้องเป็นธรรม ผู้เขียนจึงกระตุ้นผู้มีอำนาจในกองทัพให้ตระหนักถึงข้อควรปฏิบัติ

ประโยคคำถามในบทไว้อาลัยของขรรค์ชัยมีขนาดสั้น แต่ได้ใจความที่กระตุ้นเตือนผู้อ่านให้ตระหนักคิดและปรับปรุงพฤติกรรมในทางที่ดี

4. ประโยคคำสั่ง

ประโยคคำสั่ง คือประโยคที่สั่งให้กระทำหรือไม่ให้กระทำ โดยอาจมีการละประธานหรือกริยา บางครั้งเริ่มด้วยกริยา (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2543 : 58 อ้างถึงใน อมรรัตน์ พิษณานุรักษ์, 2540 : 123) บทไว้อาลัยของขรรค์ชัย บุนปาน ปรากฏประโยคคำสั่งที่ประกอบด้วยคำว่า “ต้อง” “อย่า” เช่น ในบทไว้อาลัยมานิตย์ นิศยันต์ เรื่อง “ด้วยรักและระลึกถึง” ผู้เขียนใช้ประโยคคำสั่งว่า

...โรงเรียนต้องไม่สอนให้เด็กรู้หนังสือแต่เพียงอย่างเดียว ต้อง
สอนให้เด็กมีความผูกพันต่อชาติต่อแผ่นดินที่เขาอยู่อาศัย...
(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2544 : 269)

ข้อความข้างต้นเป็นประโยคคำสั่งสองประโยคที่เชื่อมโยงเกี่ยวเนื่องกัน ประโยคแรก “โรงเรียนต้องไม่สอนให้เด็กรู้หนังสือแต่เพียงอย่างเดียว” เป็นทรรศนะของผู้เขียนที่แสดงความคิดเห็นว่า โรงเรียนหรือครูผู้สอนไม่ควรถ่ายทอดวิชาความรู้อันเป็นวิชาการเพียงประการเดียวแก่เด็กกัมพูชาที่ลี้ภัยเข้ามาในประเทศไทย เชื่อมด้วยประโยคที่สอง “(โรงเรียน) ต้องสอนให้เด็กมีความผูกพันต่อชาติต่อแผ่นดินที่เขาอยู่อาศัย” ผู้เขียนละประธาน “โรงเรียน” โดยแสดงทรรศนะต่อโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาว่า ในการจัดการเรียนการสอนที่ผู้สอนจะต้องหมั่นอบรมสั่งสอนนักเรียนให้มีจิตสำนึกรักและผูกพันต่อแผ่นดินถิ่นอาศัยควบคู่กับการถ่ายทอดองค์ความรู้ ผู้เขียนใช้ประโยคคำสั่งดังกล่าวเพื่อเชื่อมโยงไปสู่เนื้อหาที่ผู้เขียนเห็นว่าในปี 2513 เป็นต้นมา ประชาชนชาวกัมพูชาจำนวนหนึ่งได้อพยพหนีภัยสงครามเข้ามาอาศัยอยู่ในอำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ จำนวนมาก ในหมู่ผู้อพยพเข้ามานั้นมีเด็ก ๆ ชาวกัมพูชาติดตามเข้ามาด้วย และต้องมาเรียนหนังสือในโรงเรียนของไทย ครูผู้สอนควรจะปลูกจิตสำนึกให้แก่นักเรียน คือ เขาชนกัมพูชาให้ตระหนักถึงบุญคุณของแผ่นดินที่ตนถือกำเนิด คือประเทศกัมพูชาและแผ่นดินที่ตนเข้ามาหลบภัยอาศัยอยู่ คือประเทศไทย

ในบทไว้อาลัยก่าพล วัชรพล เรื่อง “ด้วยความเคารพรัก” มีประโยคคำสั่งที่โกวิท สัตถลาขันธ์ ชั่วล้อผู้เขียน เมื่อเริ่มเข้ามาปฏิบัติงานในสำนักพิมพ์ไทยรัฐ โดยมีก่าพล วัชรพล เป็นผู้บริหาร

...พี่โกวิท หรือมังกร หัวเลี้ยก้ดัดบทว่า เวลาเข้ามาแล้วเป็นคน
โปรด อย่าลืมพี่น้องเว้ย...(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2540 : 150)

ประโยคคำสั่ง คือ **“เมื่อ (ขรรค์ชัย) เวลาเข้ามาแล้วเป็นคนโปรด อย่าลืมพี่น้องเว้ย”** เป็นคำสั่งที่ไม่ได้จริงจัง แต่เป็นการขำขันของผู้เขียนของโกวิท สีตลาชั้น ว่าถ้าผู้เขียนเป็นคนที่ผู้บริหารโปรดปราน อย่าได้ลืมเขา เนื่องจากโกวิท สีตลาชั้น เป็นผู้ชักชวนผู้เขียนให้เข้าทำงานกับเขาที่สำนักพิมพ์ไทยรัฐตามคำร้องขอของกำพล วัชรพล ผู้บริหารสำนักพิมพ์ หลังจากขรรค์ชัย บุนปาน ถูกให้ออกจากสำนักพิมพ์สยามรัฐ แสดงให้เห็นว่าโกวิท สีตลาชั้น เป็นบุคคลที่มีน้ำใจ รักเพื่อนพ้อง และคำกล่าว **“อย่าลืมพี่น้องเว้ย”** ยังแสดงลักษณะเด่นของโกวิท สีตลาชั้น อีกประการหนึ่ง คือเป็นผู้ที่มีอิทธิพลเป็นกันเองกับผู้ใกล้ชิด

ประโยคคำถามยังปรากฏให้เห็นในบทไว้อาลัยหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช เรื่อง **“แค่ อาจารย์คุณชาย”** ว่า

**“...เอ็งจะเอาขังใจของเอ็ง จะเอาอาจารย์ หรือจะเอาคุณชาย
เอามันจะอย่างหนึ่งชีวะ...”**(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2538 :142-143)

ประโยคคำสั่ง **“(ขรรค์ชัย) จะเอาอาจารย์ หรือจะเอาคุณชาย เอามันจะอย่างหนึ่งชีวะ”** เป็นคำสั่งที่มีน้ำเสียงเอ็นดูของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่ตั้งให้ผู้เขียนเลือกใช้คำเรียกขานอย่างใดอย่างหนึ่งระหว่างอาจารย์กับคุณชาย เพราะเห็นว่าผู้เขียนมักเรียกขานหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ว่า **“อาจารย์คุณชาย”** คำสั่งข้างต้นแสดงให้เห็นว่าหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นบุคคลที่ไม่ถือตน เป็นกันเอง และยังบ่งบอกว่าหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช กับผู้เขียนมีความใกล้ชิดคุ้นเคยกัน

การใช้ประโยคคำสั่งของขรรค์ชัยทั้งสั่งไม่ให้กระทำและให้กระทำเป็นประโยคที่ผู้เขียนใช้แสดงแนวทางที่ควรเลือกปฏิบัติแก่บุคคลที่เป็นผู้ฟัง และใช้แสดงลักษณะเฉพาะของบุคคลที่เป็นผู้พูด

บทไว้อาลัยของขรรค์ชัย บุนปาน มีการใช้ประโยคที่แบ่งตามความมุ่งหมายในการสื่อสาร ทั้งประโยคบอกเล่าในสามประเด็น คือประโยคบอกเล่าแสดงการยกย่องและประโยคบอกเล่าแสดงความสัมพันธ์ของบุคคล ซึ่งผู้เขียนมิได้กล่าวตรงไปตรงมาว่า ผู้วายชนม์มีคุณลักษณะอันน่ายกย่อง หรือผูกพันกับบุคคลใดอย่างไร แต่จะบอกเล่าเรื่องราวและเหตุการณ์ที่ผู้เขียนร่วมประสบกับผู้วายชนม์ โดยสื่อให้เห็นคุณลักษณะและความสัมพันธ์ดังกล่าว รวมทั้งประโยคบอกเล่าแสดงประวัติบุคคล ซึ่งผู้เขียนจะเล่าความเป็นมาเกี่ยวกับภูมิลำเนาเดิม การศึกษา อาชีพของผู้วายชนม์อย่างตรงไปตรงมา เพื่อไม่ให้ผู้อ่านเกิดความสับสนและเข้าใจเรื่องราวความเป็นมาของผู้วายชนม์ตามลำดับอย่างต่อเนื่อง นอกจากประโยคบอกเล่าแล้ว ผู้เขียนยังใช้ประโยคปฏิเสธแสดง

ความคิดของผู้เขียนและบุคคลในเรื่องที่ไม่สอดคล้องหรือไม่เห็นด้วยกับสภาพการณ์ที่กล่าวถึง เพื่อเน้นแสดงแนวคิดและให้ตระหนักว่า สิ่งใดควรกระทำและต้องหลีกเลี่ยง โดยมักพบในส่วนของเนื้อเรื่องและการสรุป ส่วนใหญ่ผู้เขียนจะปฏิเสธด้วยคำว่า“ไม่” รวมทั้งประโยคคำถามมีขนาดสั้น แต่ได้ใจความที่กระตุ้นเตือนผู้อ่านให้ตระหนักคิดและปรับปรุงพฤติกรรมในทางที่ดี มักปรากฏในส่วนเนื้อเรื่องและส่วนสรุปท้ายบท โดยปรากฏทั้งประโยคคำถามที่ไม่มีคำตอบและประโยคคำถามพร้อมด้วยคำตอบของผู้เขียน ผู้เขียนนิยมใช้ประโยคคำถามเพื่อประชดประชันและล้อเลียนพฤติกรรมบุคคล นักการเมืองที่สื่อถึงการทุจริต คอร์รัปชัน ตลอดจนประโยคคำสั่งเน้นให้กระทำและไม่ให้กระทำด้วยคำว่า“ต้อง” และ“อย่า” ผู้เขียนใช้ประโยคคำสั่งเพื่อแสดงแนวทางที่ควรเลือกปฏิบัติแก่บุคคลที่เป็นผู้ฟัง และใช้แสดงลักษณะเฉพาะของบุคคลที่เป็นผู้พูด ประโยคแต่ละชนิดข้างต้นมักปรากฏในรูปประโยคความรวมและความรวมซับซ้อน โดยมีคำเชื่อมประโยคที่แสดงความสัมพันธ์ในลักษณะเป็นเหตุเป็นผล ขัดแย้ง สรุปความ และซ้ำคำในข้อความที่ต่อเนื่อง เนื้อความในประโยคจึงชัดเจนมากขึ้น อีกทั้งผู้เขียนมักสื่อความหมายด้วยการเปรียบเทียบให้ผู้อ่านเห็นภาพ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและรับรู้เรื่องราวของผู้วางชนม์ได้อย่างแจ่มแจ้ง ลึกซึ้ง

โวหารภาพพจน์

โวหารหรือภาพพจน์ หมายถึง ส่วนวนภาษารูปแบบหนึ่งเกิดจากการเรียบเรียงถ้อยคำด้วยวิธีการต่าง ๆ ให้ผิดแผกไปจากการเรียงลำดับคำหรือความหมายตามปกติ เพื่อให้เกิดภาพหรือให้มีความหมายพิเศษ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539 : 109-110) ทำให้เกิดภาพในใจ โดยใช้กลวิธีหรือชั้นเชิงในการเรียบเรียงถ้อยคำให้มีพลังที่จะสัมผัสอารมณ์ของผู้อ่าน จนเกิดความประทับใจ เข้าใจลึกซึ้ง และเกิดอารมณ์สะเทือนใจมากกว่าถ้อยคำที่กล่าวอย่างตรงไปตรงมา (จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ และบาทัน อิมสารานู, 2548 : 53) ในบทไว้อาลัยผู้วางชนม์ของขรรค์ชัย บุนปาน มีการใช้โวหารภาพพจน์เปรียบเทียบให้เห็นคุณลักษณะอันน่ายกย่อง บุคลิก หรือตัวตนของผู้วางชนม์ เพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพ เข้าใจความหมายอย่างชัดเจนแล้ว โยงสู่เรื่องราวของผู้วางชนม์ ขรรค์ชัย บุนปาน เลือกใช้โวหารภาพพจน์ในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

1. อุปมา

อุปมา หมายถึง ภาพพจน์ที่นำเอาสิ่งต่างกัน 2 สิ่ง มาเปรียบเทียบกัน โดยใช้คำเชื่อม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539 : 190) หรือสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่งที่คุ้นเคยกันดี เพื่อให้เห็นภาพสิ่งนั้นเพียงด้านเดียว เช่น ความคิดความงาม หรือสิ่งที่เข้าใจยากกับสิ่งที่เข้าใจง่าย นามธรรมกับรูปธรรม

รูปธรรม คือการเปรียบเทียบสิ่งที่คล้ายคลึงกันสองสิ่ง มักใช้คำว่า“เหมือน” “ราวกับ” “ดุจ” ฯลฯ เป็นคำเชื่อม ส่วนนามธรรม คือการเปรียบเทียบสิ่งที่มีตัวตนกับสิ่งที่จินตนาการ หรือเกิดจากการนึกคิดว่าสิ่งนั้นเหมือนสิ่งนี้ โดยมักใช้คำว่า“คล้าย” “ดั่ง” “เสมอว่า” ฯลฯ (วารุณี พลบูรณ์, 2544 : 4) ส่วนกันยรัตน์ พรหมวิเศษ (2544 : 84) ได้นิยามไว้ว่า “อุปมาโวหาร” คือการเปรียบเทียบสิ่งที่เป็นนามธรรมให้นึกเห็นภาพหรือเป็นรูปธรรม เพื่อนำเสนอความหมายของเนื้อความให้เข้าใจชัดเจนมากขึ้น ในบทไว้อาลัยของขรรค์ชัย บุนปาน ใช้อุปมาโวหารเปรียบเทียบให้เห็นคุณลักษณะอันน่ายกย่อง บุคลิก การปฏิบัติตนของผู้วายชนม์ ตลอดจนพฤติกรรมของนักรบการเมืองในเชิงประชดประชัน ดังนี้

ในบทไว้อาลัยอากร สุนทรະกฤต เรื่อง“แค้นอากร” ผู้เขียนประชดประชันรัฐบาลและภาคเอกชนที่กู้ยืมเงินต่างด้าวเมื่อปี 2535 และอ้างว่าใช้เป็นงบประมาณแผ่นดิน ทำให้ประเทศชาติและคนไทยเป็นหนี้ถึง 9 หมื่นล้านเหรียญ โดยเปรียบเทียบให้เห็นความบกพร่องในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวและพฤติกรรมที่แสดงถึงความโลภ เห็นแก่ตัวของบุคคลเหล่านี้ว่า

...รัฐคือรัฐบาล ธนาคารแห่งประเทศไทย นักวิชาการด้านการเงินการคลังเคยบอกกับผู้คนในประเทศหรือไม่ว่า สดางค์กู้ยืมระยะสั้นเหล่านี้คือฟองสบู่

นอกจากไม่บอกแล้วยังกระโดดใส่เหมือนหมาเห็นขี้ตาม ๆ กัน
 คิว... (ขรรค์ชัย บุนปาน, 2541 : 195)

ผู้เขียนเปรียบเทียบพฤติกรรมความโลภของนักรบการเมืองว่า เมื่อเห็นเงินกู้ยืมระยะสั้นในปี 2535 แล้วกระโดดใส่เหมือนหมาเห็นขี้ เพื่อบอกให้ทราบว่ แม้แต่ผลประโยชน์เล็กน้อยอย่างเงินกู้ระยะสั้น นักรบการเมืองดังกล่าวก็ยังไม่ละเว้น ยังจ้องจะเอาแสวงหาประโยชน์จากเงินกู้เหล่านี้

ผู้เขียนเปรียบเทียบความรักความเมตตาที่ประยูร อุตุชาฎะ มีต่อผู้เขียนว่า เหมือนครูใหญ่โดยปรากฏในบทไว้อาลัยประยูร อุตุชาฎะ เรื่อง“ท่านอาจารย์‘ยูร” ดังนี้

...ท่านเมตตาผมเหมือนครูใหญ่เคยเขียนคดีเด็กประถมด้วยความรู้
 ความรัก จนได้กึ่งดิบกึ่งดี... (ขรรค์ชัย บุนปาน, 2538-2544 : 222)

ข้อความนี้กล่าวถึงความรักความเมตตาที่ประยูร อุตุชาฎะ ผู้วายชนม์ มีต่อผู้เขียน โดยเปรียบเทียบครูใหญ่ที่มีความรู้ความสามารถทั้งการสอนและการบริหารกับตัวตนของ

ประยูร อุตุชาฎะ ซึ่งมีคุณสมบัติดังกล่าว เปรียบการเขียนดีกับการอบรมสั่งสอนของประยูรต่อผู้เขียนด้วยความรักความเมตตา และเทียบเด็กประถมกับผู้เขียน ซึ่งด้อยทั้งปัญญาและประสบการณ์ แต่เมื่อผู้เขียนได้รับความเมตตาครุณาดังกล่าวทำให้เจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานระดับหนึ่ง แสดงให้เห็นว่า ประยูร อุตุชาฎะ เป็นบุคคลรอบรู้ มากความสามารถ และมีบุคลิก คุณลักษณะที่คู่ควรกับการเป็นผู้นำ

ในบทไว้อาลัยสละ ชาตินันท์ เรื่อง “คำยินยอม” ผู้เขียนบอกเล่าให้เห็นตัวตนของผู้วายชนม์ด้วยการเปรียบเทียบว่า

...การเจรจาที่ตรงไปตรงมาแบบนักแสดงบ้านนอกเป็นภาพที่ได้เห็นทุกครั้งที่พบกัน พูดกัน...(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2522 :35)

ผู้เขียนเปรียบลักษณะการพูดอย่างตรงไปตรงมาของสละ ชาตินันท์ ว่าเหมือนนักแสดงในชนบทที่พูดกันซึ่ง ๆ หน้า ไม่พูดลับหลัง และเป็นเช่นนี้ทุกครั้งที่คุณเขียนได้ประสบ

เนื้อหาบางตอน ในบทไว้อาลัย โกวิท วรพิพัฒน์ เรื่อง “ท่าน โกวิท” นี้ การเปรียบเทียบแนวทางการจัดการศึกษาของไทยว่า มีลักษณะเหมือนหมาฝรั่งสำเร็จรูป ดังนี้

...การศึกษาแบบหมาฝรั่งสำเร็จรูป นับวันจะรู้เช่นเห็นชาติกันในวงกว้าง...(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2543-2544 : 227)

ผู้เขียนเปรียบรูปแบบการจัดการศึกษาไทยปัจจุบันว่า เหมือนหมาฝรั่งสำเร็จรูป คือ คิดตามรูปแบบการจัดการศึกษาของชาติตะวันตกอย่างใกล้ชิด โดยมีได้ดัดแปลงให้สอดคล้องกับสภาพสังคมไทย เพื่อนำไปสู่เนื้อหาที่แสดงการยกย่องผู้วายชนม์ว่า โกวิท วรพิพัฒน์ ได้พยายามปรับรูปแบบให้เข้ากับบริบทของสังคม

ผู้เขียนยังเปรียบให้เห็นความเมตตาครุณาของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธสิริโสภา ผู้วายชนม์ ว่าเหมือนพระจันทร์เต็มดวงที่ไม่เคยข้างแรม ดังปรากฏในบทไว้อาลัยพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธสิริโสภา เรื่อง “ท่านแม่” ว่า

...ท่านแม่อุปมาดังพระจันทร์เต็มดวง แสงอันเยือกเย็นสุกสกาว
ชนิดไม่เคยมีข้างแรม เสมอด้วยพระเมตตาไม่มีประมาณ...
(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2541 : 154)

ผู้เขียนเปรียบพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธสิริโสภา ผู้มีความเมตตากรุณาว่าเหมือนพระจันทร์เต็มดวง เพื่อสื่อว่าความเมตตากรุณาของพระองค์เจ้าสุทธสิริโสภา คังแสงจันทร์ที่ส่องสว่างให้กับผู้คนในยามค่ำคืน บ่งบอกว่าพระองค์เจ้าสุทธสิริโสภาเต็มเปี่ยมไปด้วยความเมตตาแก่ทุกผู้ทุกคนที่ต้องการความช่วยเหลือ

การใช้โวหารอุปมาในบทไว้อาลัยผู้วายชนม์ของขรรค์ชัย นุนปาน จะบอกให้ทราบถึงพฤติกรรม ตัวตน คุณลักษณะของบุคคล หรือผู้วายชนม์ ซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรม ขรรค์ชัยจึงใช้อุปมาโวหารมาเปรียบเทียบกับสิ่งที่เป็นรูปธรรม เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจนามธรรมข้างต้นจากรูปธรรมที่เกิดเป็นภาพในมโนทัศน์แล้วย้อนกลับทบทวนความหมายของนามธรรมอีกครั้ง จึงเพิ่มความกระจำจืด รับรู้เนื้อความได้ถูกต้องตรงตามที่ผู้เขียนมุ่งสื่อ นอกจากนี้ สิ่งที่เปรียบยังกระตุ้นหรือโน้มน้าวให้ผู้รับสารติดตามเนื้อความในลำดับต่อไปด้วย

2. อุปลักษณ์

อุปลักษณ์ หมายถึง ภาพพจน์ที่นำเอาสิ่งที่ต่างกัน 2 สิ่ง หรือมากกว่า แต่มีคุณสมบัติบางประการร่วมกันมาเปรียบเทียบ โดยเปรียบเทียบว่าสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่งโดยตรง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539:138) หรือให้สิ่งหนึ่งทำหน้าที่แสดงบทบาทเป็นอีกสิ่งหนึ่ง (กันยารัตน์ พรหมวิเศษ, 2544 : 86) อาจนำชื่อ กิริยาอาการ หรือลักษณะของสิ่งหนึ่งไปใช้กับอีกสิ่งหนึ่ง (ชานาญ รอดเหตุภัย, 2526 : 94) โดยใช้ “คือ” “เป็น” เป็นคำเชื่อมหรือคำแสดงการเปรียบเทียบ บางครั้งอาจไม่มีคำเชื่อม การเปรียบเทียบแบบอุปลักษณ์จะมีความหมายที่ลึกซึ้งกว่าอุปมา คือนอกจากจะให้ภาพแล้ว ยังบ่งบอกคุณลักษณะของสิ่งที่จะเปรียบด้วย(วารุณี พลบูรณ์, 2544 :13) ดังนี้

ในบทไว้อาลัยทองคุณ หงส์พันธุ์ เรื่อง “พี่ทองคุณ ” ผู้เขียนเปรียบตนเองทองคุณ หงส์พันธุ์ และ โกวิท วรพิพัฒน์ กับสิ่งเล็ก ๆ ที่มีคุณค่าว่า

...เราต่างเป็นไม้คิคน้อย ๆ คนละก้านในงานใหญ่อย่างพื้นฟูคลอง
แสนแสบ...(ขรรค์ชัย นุนปาน, 2544 : 215)

ผู้เขียนเปรียบตนเอง ทองคุณ หงส์พันธุ์ และ โกวิท วรพิพัฒน์ ที่ช่วยกันจัดและดำเนินโครงการ “ฟื้นฟูบูรณะคลองแสนแสบ” เมื่อเดือนกันยายน 2537 ว่าเป็นไม้คิคน้อย ๆ คนละก้านที่ร่วมกันจุดให้แสงสว่าง คือปรากฏเป็นงานดังกล่าวขึ้น เพื่อบอกให้ทราบว่า บุคคลทั้งสาม

ได้ร่วมแรงร่วมใจริเริ่มและดำเนินโครงการจนเสร็จสิ้น แต่นักการเมืองระดับสูงกลับฉกฉวยนำไป
ประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างชื่อเสียงให้กับตนเอง โดยมีได้ร่วมรับผิดชอบแต่อย่างใด

บางครั้งผู้เขียนบอกเล่าให้เห็นคุณลักษณะของผู้เขียน ที่นำมาจากคำพูดของบุคคลที่
กล่าวถึงในเรื่อง เช่น ในบทไว้อาลัยโกวิท สีตลาชั้น เรื่อง“พีโก”โกวิท สีตลาชั้น ผู้วายชนม์ ได้เอ่ย
ประโยคดังกล่าวว่า

...พีโกเคยแถมผมว่าเป็นธนาคารเสน่ห์หาสำหรับที่เพื่อนน้องร่วม
วิชาชีพ...(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2543 : 185)

“ธนาคารเสน่ห์หา”มีความหมายว่า ที่เก็บหรือที่รวมความรัก (มคิน, 2547 : 446-885)
ผู้เขียนกล่าวถึงคำพูดของโกวิท สีตลาชั้น ที่เปรียบเทียบผู้เขียนว่า เป็นธนาคารเสน่ห์หา เพื่อสื่อให้
ทราบว่า ผู้เขียนเป็นศูนย์รวมความรักและได้รับความไว้วางใจจากเพื่อนพ้องร่วมวิชาชีพ
คำว่า“แถม”ทำให้ผู้อ่านทราบว่า คำกล่าวของโกวิท สีตลาชั้น ข้างต้นเป็นการกล่าวในเชิง
ประชดประชันฉันพี่น้องที่สนิทสนมรักใคร่ชอบพอกัน เมื่อเห็นว่าผู้เขียนคอยดูแลเอาใจใส่บุคคลที่
เพื่อนร่วมงานนำมาฝากให้ทดลองปฏิบัติงานกับหนังสือพิมพ์ไทยรัฐเป็นอย่างดี

ในบทไว้อาลัยหม่อมเจ้าจันทร์จิรายุพัฒน์ รัชนี เรื่อง“ดวงจันทร์ไปไหน ทำไมจึงไม่
ส่องแสง...” ผู้เขียนเปรียบเทียบให้เห็นภาพนักศึกษาที่รักการอ่านหนังสือในมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งว่า

...นักศึกษารวมกันแล้วประมาณ ๕๐๐ คนเศษ มีโรงอาหารโรง
เดียว มีหนอนหนังสือทั้งรุ่นที่รุ่นเพื่อนรุ่นน้องยั่วเย้าไปหมด...
(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2534 : 115)

ก่อนผู้เขียนจะบอกเล่าให้เห็นคุณลักษณะอันน่าขบขันของหม่อมเจ้า
จันทร์จิรายุพัฒน์ รัชนี ผู้วายชนม์ ว่าเป็นพระอาจารย์ที่ขยันหมั่นเพียรในการสอนและเป็นกวี
ผู้เชี่ยวชาญ มีไหวพริบในการแต่งโคลง ผู้เขียนได้เปรียบนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อครั้ง
ผู้เขียนยังศึกษาเล่าเรียน ณ สถาบันแห่งนั้นว่า เป็นหนอนหนังสือ เพื่อสื่อให้เห็นว่า นักศึกษา
เหล่านั้นมักขลุกอยู่กับการอ่านหนังสือ คือมีนิสัยรักการอ่านอย่างมาก

นอกจากนี้ ในบทไว้อาลัยประยูร อุตุชาฎะ เรื่อง“ท่านอาจารย์‘ยูร’” มีเนื้อหากล่าวถึง
บุคลิกด้านหนึ่งของประยูร อุตุชาฎะ ผู้วายชนม์ ว่า

...ผมลุกขึ้นมาทาน้ำกินเห็นท่านอนของอาจารย์ คือทำ
สีหไสยาสน์...(ขรรค์ชัย นุนปาน, 2538-2544 : 223)

“**ทำสีหไสยาสน์**” มีความหมายว่า ท่านอนอย่างราชสีห์ คือนอนตะแคงขวา แขนซ้ายพาดไปตามลำตัว เก้าซ้ายซ้อนบนเท้าขวา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539 : 426-1,199) ผู้เขียนเปรียบท่วงท่าการนอนของประยูร อุลุชาฎะ ว่าเป็นทำสีหไสยาสน์ เพื่อแสดงให้เห็นว่า ประยูร อุลุชาฎะ มักนอนในท่าราชสีห์ คือนอนตะแคงขวา แขนซ้ายพาดไปตามลำตัว เก้าซ้ายซ้อนบนเท้าขวา มือขวารองรับศีรษะด้านข้าง บ่งบอกคุณลักษณะของประยูร อุลุชาฎะ ว่าเป็นคนเจ้าระเบียบ อดทน เพราะบุคคลจะนอนในลักษณะทำนี้ได้ ต้องมีความอดทนและผ่านการฝึกฝนมาก่อน

นอกจากขรรค์ชัย นุนปาน จะใช้อุปมาโวหารในบทไว้อาลัยผู้วายชนม์แล้ว ยังใช้โวหารอุปลักษณ์เพื่อเปรียบเทียบให้ผู้อ่านได้เข้าใจเนื้อหาบางตอนที่แสดงคุณลักษณะของบุคคล และให้ภาพสิ่งที่เป็นนามธรรมได้อย่างแจ่มแจ้ง

3. บุคคลวัต

บุคคลวัต คือ การสมมุติสิ่งไม่มีชีวิต ความคิด นามธรรม หรือสัตว์ให้มีสติปัญญา อารมณ์ หรือกิริยาอาการเหมือนมนุษย์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 : 324) ในบทไว้อาลัยผู้วายชนม์ของขรรค์ชัย นุนปาน ปรากฏการใช้โวหารลักษณะนี้ โดยเปรียบเทียบธรรมชาติ เช่น ท้องฟ้า ให้มีลักษณะหรือแสดงกิริยาอาการ ความรู้สึกเช่นคน เพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการ เห็นภาพ และคล้อยตาม

ในบทไว้อาลัยรัตนะ ยาวะประภาส เรื่อง “**แค่-กวีร้อยแก้ว**” ผู้เขียนบรรยายเนื้อความด้วยการเปรียบเทียบให้เห็นภาพท้องฟ้าเวลาเช้าของวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2534 ซึ่งตรงกับช่วงเวลาการเสียชีวิตของรัตนะ ยาวะประภาส ผู้วายชนม์ ว่า

...ก่อนตื่นฟ้าของเช้าวันพุธที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช
 ๒๕๓๔ จะเผยอขึ้นให้แสงสุริยาสาดส่อง...(ขรรค์ชัย นุนปาน, 2534 :103)

ผู้เขียนใช้โวหารบุคคลวัต โดยนำสิ่งไม่มีชีวิต คือฟ้ามาแสดงว่า มีอวัยวะส่วนล่างสุดที่ใช้ยื่นหรือเดินแสดงการเคลื่อนไหวจากมืดแล้วค่อย ๆ สว่าง คือเคลื่อนไหวไปตามลำดับเหมือนการเดินทางของคนจากจุดหนึ่งไปสู่อีกจุดหนึ่ง เพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพท้องฟ้าเวลาใกล้รุ่ง ก่อนแสงอาทิตย์จะสาดส่องว่า เช้าวันใหม่กำลังเดินทางมาถึง

ผู้เขียนเปรียบเทียบให้เห็นความเศร้าโศกเสียใจของพสกนิกรไทย ที่รู้ข่าว การสิ้นพระชนม์ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ซึ่งปรากฏในบทไว้อาลัยมนตรี トラโมท เรื่อง “คุณครู มนตรี トラโมท” ว่า

...แผ่นดินไทยสิ้นสมเด็จพระย่าชนิดฟ้าร้องไห้ไม่ทันสร้าง โศก
นักเลงหนังสือ นักเลงวรรณกรรม นักเลงดนตรีไทย ก็ต้องมาเศร้าสลดอีก
เมื่อครูมนตรี トラโมท จากไป...(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2527-2538 :138)

ผู้เขียนใช้โวหารบุคคลวัต นำสิ่งไม่มีชีวิต คือท้องฟ้ามาแสดงกิริยาอาการร้องไห้ เหมือนคน โดยเปรียบกับคนไทยที่ยังไม่คลายความเศร้าโศกเสียใจกับการสิ้นพระชนม์ของ สมเด็จพระศรีนครินทร เบรมราชชนนี การเปรียบเทียบลักษณะนี้เป็นการสืบทอดจากวรรณคดีไทย ที่ผู้ประพันธ์ใช้ธรรมชาติแสดงอาการเศร้าโศกต่อการสูญเสีย หรือจากไปของบุคคลสำคัญที่ ประกอบคุณงามความดี เป็นที่ยกย่องของบุคคลทั่วไป ผู้เขียนใช้โวหารบุคคลวัตดังกล่าวเชื่อมโยง ไปสู่บุคคลที่ผู้เขียนจะเขียนถึง คือมนตรี トラโมท ปรมาจารย์ในวงการดนตรีไทยว่า ท่านก็ได้ เสียชีวิตในเวลาต่อมา เป็นการสื่อความว่า ในช่วงเวลาไม่ห่างกันนัก คนไทยต้องสูญเสียบุคคลที่มี คุณแก่แผ่นดิน คือสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีและมนตรี トラโมท

นอกจากผู้เขียนจะสื่อความหมายให้ผู้อ่านคล้อยตามความรู้สึกอาลัยอาวรณ์ต่อ การสูญเสียบุคคลที่จะเขียนถึงด้วยการนำธรรมชาติมาเปรียบเทียบให้เห็นภาพว่า มีอวัยวะและสามารถ แสดงกิริยาอาการเช่นคนแล้ว ผู้เขียนยังใช้สถานที่เทียบกับสิ่งมีชีวิตหรือคน ซึ่งมีลมหายใจ ดังปรากฏในบทไว้อาลัยพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธสิริโสภา เรื่อง “ท่านแม่” ดังนี้

...สตางค์จำนวนมหาศาลใน พ.ศ. นั้น ช่วยให้คนเกือบ ๑๐๐ ชีวิตอยู่
รอด โรงพิมพ์พิมพ์แถมศมีลมหายใจต่อทอดสายสืบสายจนมาเป็นเครือมดิชน
ในปัจจุบัน...(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2541 : 155)

ข้อความข้างต้นชี้ให้เห็นความเมตตากรุณาของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธสิริโสภา ที่ถวายเงินช่วยเหลือจำนวนหนึ่งแก่ผู้เขียน เพื่อใช้เป็นทุนกอบกู้โรงพิมพ์พิมพ์แถมศมีที่ได้รับผลกระทบ จากเหตุการณ์ทางการเมืองของวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ให้หัชคืนขึ้นมาอีกครั้ง ทั้งยังเป็นการช่วยให้ ผู้ปฏิบัติงานในโรงพิมพ์อยู่รอดในอาชีพ ผู้เขียนใช้โวหารบุคคลวัตเปรียบสิ่งไม่มีชีวิต คือ โรงพิมพ์

กับสิ่งมีชีวิต หรือคนที่มีลมหายใจ สามารถลุกขึ้นต่อสู้ดำเนินกิจการต่อไปได้หลังจากที่ล้มลง จนเจริญรุ่งเรืองจากโรงพิมพ์พิมพ์แผ่นเล็ก ๆ มาเป็นสำนักพิมพ์มิตซึน ที่มีเครือข่ายอยู่ทั่วประเทศถึงปัจจุบัน

ขรรค์ชัย บุนปาน นิยมใช้บุคคลวัตเพื่อบอกเล่าสภาพธรรมชาติที่เกิดขึ้นในช่วงเวลา การจากลาของบุคคล ทั้งผู้วายชนม์ที่เสียชีวิต การร่ำลาอันแสดงความรักความผูกพันระหว่างผู้เขียน กับบุคคลที่กล่าวถึง และการบอกเล่าความรู้สึกของผู้คนต่อการจากไปของผู้วายชนม์ ตลอดจนยังใช้สถานที่ให้มีคุณสมบัติ หรือแสดงกิริยาอาการเช่นเดียวกับคน เพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างแจ่มแจ้ง ชัดเจน

4. สัทพจน์

สัทพจน์ คือ ภาพพจน์ที่เกิดจากการถ่ายทอดเสียง หรือการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ เช่น เสียงดนตรี เสียงร้องของสัตว์ หรือเลียนเสียงกิริยาอาการต่าง ๆ ของคน (จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ และบาทัน อิมสำราญ, 2548 : 55) บทไว้อาลัยของขรรค์ชัย บุนปาน ปรากฏการใช้โวหารสัทพจน์ ในลักษณะเลียนเสียงครวญคราง เสียงร้องไห้ของคน และเสียงวัตถุที่กระทบกัน ดังนี้

ในบทไว้อาลัยชูศรี บุนปาน เรื่อง “ความทรงของลูก ๆ” ผู้เขียนกล่าวถึงเสียงดิดดัดใน คำพูดของชูศรี บุนปาน ขณะป่วยด้วยการเปรียบเทียบว่า

...ขณะที่เพ็ญแฉกกำลังมากกว่าระเบียบหน้าห้องนอนของแม่
ปรากฏว่าได้ยินเสียงอ้อแอ้ฟังไม่ชัดเจน...(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2526 : 58)

“อ้อแอ้” มีความหมายว่า อาการที่แสดงว่า ยากจะเปล่งคำที่บอกให้รู้ว่า เข้าใจหรือ นึกได้แล้ว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539 : 925-964) ผู้เขียนนำเสียง “อ้อแอ้” ของคนมาแสดงลักษณะ เสียงของชูศรี บุนปาน ขณะที่ป่วยว่า มีการเปล่งเสียงออกมาเป็นคำพูด แต่ฟังไม่ชัดเจน ช่วยให้ ผู้อ่านเข้าใจได้ว่า เวลานั้นชูศรี บุนปาน ซึ่งล้มป่วย มีอาการเข้าขั้นวิกฤติ เพื่อเชื่อมโยงไปสู่เนื้อหา ในลำดับต่อไปว่า ในที่สุดชูศรี บุนปาน ก็เสียชีวิต

ผู้เขียนเปรียบเทียบเสียงร้องไห้ที่แสดงความเศร้าสลดหดหู่กับการกระทำของรัฐต่อ ประชาชนในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งปรากฏในบทไว้อาลัยเสริมศรี เอกชัย เรื่อง “แม่เสริม” ว่า

...แม่เสริมซึ่งอุปมาเหมือนหัวหน้าคณะร้องไห้โธ คำลั่น
สนามบินว่าทำไมไทยทำกับลูกหลานไทยถึงเพียงนี้...(ขรรค์ชัย บุนปาน,
2541:160)

“โธ” มีความหมายว่า อากาศที่ร้องไห้ดัง ๆ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539 : 971) ผู้เขียนนำเสียง “โธ” มาแสดงลักษณะเสียงของเสริมศรี เอกชัย ขณะร้องไห้เพื่อสื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพว่าเสริมศรี เอกชัย ร้องไห้ออกมาด้วยเสียงที่ดัง เพราะไม่สามารถจะกลั้นน้ำตาและเสียงร้องได้ เมื่อได้รับรู้ข่าวการปราบปรามประชาชนในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 คำศัพท์พจน์นี้ยังแสดงให้เห็นว่าเสริมศรี เอกชัย เป็นนักประชาธิปไตยที่ยืนอยู่เคียงข้างประชาชน

ในบทไว้อาลัยหลวงปู่ปาน วัดบางนมโค อยุธา เรื่อง “คิดถึงสมภพ” ผู้เขียนเปรียบเสียงสลักกุญแจที่หลุกกับเสียงสิ่งของกระทบกันว่า

...วันหนึ่งมีกุญแจอยู่ในมือ ใจของหลวงปู่ปานก็ยังจับอยู่ที่
นะ โม พุท ธา ยะ ใจรวมตัวอิท่าไหนไม่ทราบ สลักกุญแจก็หลุกกริก
ออกมา...(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2542 : 175)

ผู้เขียนนำเสียง “กริก” มาแสดงลักษณะเสียงสลักกุญแจที่อยู่ในมือหลวงปู่ปานหลุกออก เพื่อบอกให้ทราบว่า หลวงปู่ปาน วัดบางนมโค อยุธา มีจิตใจขี้ดมั่นในการทำสมาธิ จนบังเกิดความมหัศจรรย์ หรือสิ่งไม่คาดฝันขึ้นกับหลวงปู่ปาน เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นขณะหลวงปู่ปานกำลังเจริญพระเจ้าห้าพระองค์ นะ โม พุท ธา ยะ เป็นการปฏิบัติตามคำสั่งของหลวงพ่อบุณ วัดบางปลาหมอ ที่เห็นว่าหลวงปู่ปานเพิ่งเริ่มบวช แสดงถึงความมุ่งมั่นและตั้งใจแน่วแน่ในการศึกษาครั้งนี้ของหลวงปู่ปาน

นอกจากนี้ บทไว้อาลัยสุภา ศิริमानนท์ เรื่อง “พจนาลัย” ผู้เขียนยังกล่าวถึงเสียง กองเกวียนที่ไม่ได้บรรทุกสิ่งของเคลื่อนที่ไปและมีเสียงดังว่า

...กองเกวียนที่ว่างเปล่าส่งเสียงเอี้ยค้อคคาน้ำกันเข้าไป...
(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2529 : 82)

ผู้เขียนนำเสียง “เอี้ยค้อคค” มาแสดงลักษณะเสียงของกองเกวียน ซึ่งกำลังเคลื่อนที่ไปข้างหน้า เพื่อบอกให้ผู้อ่านเห็นภาพกองเกวียนที่เคลื่อนอย่างช้า ๆ ตามจังหวะล้อเกวียนดังกล่าวโดยเปรียบกับเสียง ไอ้อวดของคอนส่วนมาก ที่มักอ้างว่า คนแก่ มีความรู้ความสามารถด้าน โนนด้านนี้ เพื่อให้ได้ก้าวไปสู่ความรุ่งเรืองในตำแหน่งหน้าที่การงาน ทั้งที่ในความเป็นจริงบุคคลดังกล่าวไม่มีคุณสมบัติข้างต้นเพื่อเชื่อมโยงกับคำกล่าวของผู้เขียนที่แสดงการยกย่องสุภา ศิริमानนท์ ผู้วชาญนัม ว่าในจำนวนคนทั้งหลายที่มีคุณลักษณะเช่นนั้นยังปรากฏบุคคลที่เพียบพร้อมด้วยความรอบรู้

ความชำนาญอย่างแท้จริง แต่มีความถ่อมตน สงบเสงี่ยมเจียมตัว โดยมักใช้คำพูดที่ไม่เป็นการยกยอตนเอง ยึดสติและปัญญาในการไตร่ตรอง ไคร่ครวญการกระทำด้วยความหนักแน่น อันแสดงถึงจิตใจที่บริสุทธิ์ผุดผ่อง

ขรรค์ชัย บุนปาน ยังใช้ศัพท์โวหารเลียนเสียงธรรมชาติ ซึ่งมีความน่าสนใจคือ ใช้คำเลียนเสียงกิริยาอาการของบุคคลและเสียงสิ่งของกระทบกัน โดยเป็นเสียงที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพเสมือนร่วมอยู่ในเหตุการณ์แล้วได้ยินเสียงนี้ด้วย

5. อติพจน์

อติพจน์ คือ ภาพพจน์ซึ่งมีข้อความกล่าวให้เกินจริงสำหรับเน้นความ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539 : 117) บทไว้อาลัยของขรรค์ชัย บุนปาน มีการใช้โวหารอติพจน์ โดยนำกิริยาอาการที่ไม่น่าจะกระทำได้ของบุคคล ใช้คำหรือข้อความที่แสดงปริมาณมากเกินความเป็นจริง มาเปรียบเทียบให้เห็นคุณลักษณะอันน่ายกย่องของผู้วายชนม์ เพื่อย้ำให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกประทับใจต่อผู้วายชนม์มากกว่าจะคำนึงถึงข้อเท็จจริง ดังตัวอย่าง

ในบทไว้อาลัยสุเชาว์ ศิษย์คณิศร์ เรื่อง “ฝันดี” มีการกล่าวเกินจริงในลักษณะโวหารอติพจน์ว่า

...เขาคุดคิมคิดปะด้วยตา คิ่งเข้าไปหาหัวใจอย่างใครรู้และ
พากเพียร...(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2527 :86)

ผู้เขียนกล่าวถึงความมุ่งมั่นในการศึกษาเรียนรู้ศิลปะของสุเชาว์ ศิษย์คณิศร์ ว่าเหมือนคิ่งเข้าไปหาหัวใจ เพื่อสื่อว่า แม้ศิลปะจะเป็นสาระการเรียนรู้สำหรับผู้มีความสามารถเฉพาะด้าน และยากที่บุคคลทั่วไปจะเข้าถึงได้ แต่ก็ป็นวิชาที่สุเชาว์ ศิษย์คณิศร์ สนใจศึกษาด้วยความ “คุดคิม” จึงมุ่งมั่นพยายามเรียนรู้ด้วยหัวใจ คือด้วยใจรักและแน่วแน่ที่จะศึกษาจนประสบความสำเร็จและเจริญก้าวหน้า แสดงให้เห็นว่า บุคคลที่จะดำเนินการให้ได้สำเร็จจะต้องใช้ “ใจ” คือ ความรักในการนั้นและมุ่งมั่นทุ่มเท

ผู้เขียนใช้คำกล่าวเกินจริงเพื่อบอกเล่าความมีน้ำใจและความใจกว้างของผู้วายชนม์ ดังปรากฏในบทไว้อาลัยสุศรี บุนปาน เรื่อง “ความทรงจำของลูก ๆ” ว่า

...วันไหนที่แม่ให้ฉันไม้กับใคร คัดแฝงยักษ์เป็นจันใหญ่ให้กับ
ใคร คุณแม่มีความสุข...(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2526 : 64)

ผู้เขียนกล่าวถึงแฟง คือชื่อที่พักพักรู้หนึ่งที่มีขนาดเล็ก แต่ชูศรี นุนปาน มารดาของผู้เขียนกลับตัดแบ่งให้ผู้อื่นเสมือนว่า แฟงนั้นมีขนาดใหญ่มาก บ่งบอกความมีน้ำใจที่เปี่ยมล้นของชูศรี นุนปาน ซึ่งมักแบ่งปันสิ่งของที่มีอยู่แก่ผู้อื่น

ในบทไว้อาลัยป๊วย อึ้งภากร เรื่อง “ถล่มซอง” ผู้เขียนกล่าวอย่างเกินจริงถึงหนังสือเกี่ยวกับ “ชีวิตงานและความหลัง” ของป๊วย อึ้งภากร ว่า

...หนังสือเล่มล่าสุดเกี่ยวกับท่านคือ ชีวิตงานและความหลัง
จัดพิมพ์โดย มิรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ เจ้าของนามปากกานายอ่อน โยนยิ่ง
ถูกศิษย์ นายเข้ม เย็นยิ่ง เป็นบรรณาธิการ ราคาเล่มละ ๖๐ บาท แบ่งงาน
เขียนในเล่มออกเป็น ๓ ภาค จับอ่านเมื่อไรก็วางไม่ลงเมื่อนั้น...
(ขรรค์ชัย นุนปาน, 2529 : 79)

ผู้เขียนกล่าวถึงหนังสือ “ชีวิตงานและความหลัง” ที่มีเรื่องราวชีวิตของป๊วย อึ้งภากร ผู้วายชนม์ ว่าอ่านเมื่อไรก็วางไม่ลง เพื่อบอกให้ทราบว่า หนังสือดังกล่าวมีความน่าสนใจมาก ส่อให้เห็นว่า หนังสือได้บอกเล่าประวัติความเป็นมาและประสบการณ์การทำงานของป๊วย อึ้งภากร อย่างที่ไม่เคยปรากฏในหนังสือเล่มอื่น ทำให้ผู้อ่านอยากติดตามอ่านเรื่องราวที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง โดยไม่รู้สึกเบื่อหน่าย ผู้เขียนยังกล่าวอ้างอิงด้วยการบอกแหล่งที่มาของหนังสือ เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือแก่ผู้อ่านว่า มิรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ เจ้าของนามปากกานายอ่อน โยนยิ่ง ผู้จัดพิมพ์ ซึ่งเป็นศิษย์นายเข้ม เย็นยิ่ง ที่เป็นบรรณาธิการหนังสือเล่มนี้ตลอดจนยังบอกราคาหนังสือที่บ่งชี้ว่าไม่แพง เพื่อโน้มน้าวให้ผู้อ่านสนใจอยากเป็นเจ้าของหนังสือ

บทไว้อาลัยของขรรค์ชัยใช้โวหารอคติพจน์กล่าวในสิ่งที่เกินความเป็นจริง เพื่อแสดงให้เห็นคุณลักษณะอันควรแก่การยกย่องของผู้วายชนม์ ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพได้อย่างแจ่มแจ้ง

6. ปฏิทรรศน์

ปฏิทรรศน์ คือ คำกล่าวที่มองอย่างผิวเผินแล้วจะขัดกันเอง หรือไม่น่าจะเป็นไปได้ แต่ถ้าพิจารณาให้ดีจะเป็นคำกล่าวที่มีความหมายลึกซึ้งและเป็นไปได้ (ราชบัณฑิตยสถาน 2525, 2539 : 160) ส่วนจูไรรัตน์ ลักษณะศิริ และบาทยัน อิมสำราญ (2548 : 55) ได้นิยามคำ “ปฏิทรรศน์” ว่าเป็นการใช้ถ้อยคำ ขัดความที่มีความหมายตรงข้าม หรือขัดแย้งกันมากแล้วเปรียบเทียบ ในบทไว้อาลัยของขรรค์ชัย นุนปาน ปรากฏการใช้โวหารลักษณะนี้บอกเล่าคุณลักษณะของผู้วายชนม์

และแนวคิดเกี่ยวกับความตาย เพื่อให้เกิดความหมายที่ชัดเจนตรงตามวัตถุประสงค์ที่ผู้เขียนต้องการสื่อ ดังนี้

ในบทไว้อาลัยสัมฤทธิ์ จิราธิวัฒน์ เรื่อง “หนึ่งในสามนาย” ผู้เขียนบอกเล่าคุณลักษณะของสัมฤทธิ์ จิราธิวัฒน์ ผู้ชายหนุ่ม ด้วยการเปรียบเทียบให้เห็นความหมายที่ชัดเจนกันว่า

...*ใจเย็นเหมือนไฟ* สั่งงานวันนี้จะให้งานเสร็จวานนี้...

(*ขรรค์ชัย บุนปาน, 2535 :122*)

ผู้เขียนกล่าวถึงคุณลักษณะการเป็นผู้บริหารของสัมฤทธิ์ จิราธิวัฒน์ ในการสั่งงานผู้ร่วมงานว่า “*ใจเย็นเหมือนไฟ*” โดยใช้คำที่มีความหมายขัดแย้งกัน คือ คำว่า “*เย็น*” กับ “*ไฟ*” คำว่า “*ใจเย็น*” หมายถึง มีจิตใจหนักแน่น ไม่ฉุนเฉียว และไม่รีบร้อน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539 : 243) ตรงข้ามกับอุปนิสัยของสัมฤทธิ์ จิราธิวัฒน์ ที่ใจร้อนเหมือน “*ไฟ*” แสดงให้เห็นว่าสัมฤทธิ์ จิราธิวัฒน์ ผู้ชายหนุ่ม ปฏิบัติงานกับผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยความสุขุม รอบคอบ ขณะเดียวกันก็ปรารถนาความสำเร็จที่รวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

ในบทไว้อาลัยหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ เรื่อง “*วันคืนมีค่าถาม*” ก่อนจะบอกเล่าวันสิ้นพระชนม์และคุณความดีของหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ ผู้เขียนได้แสดงทรรศนะในเรื่องความตายด้วยการใช้คำที่มีความหมายขัดแย้งกันในเชิงเปรียบเทียบว่า

...*ความตายคือสิ่งไม่ตาย*...(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2534 :111)

ผู้เขียนกล่าวถึงความตายว่า เป็นสิ่งไม่ตายเพื่อสื่อให้ผู้อ่านทราบว่า ทุกชีวิตต้องเผชิญความตายอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ กฎธรรมชาติข้อนี้ย่อมเกิดขึ้นกับสิ่งมีชีวิตอย่างแน่นอน ผู้เขียนใช้โวหารนี้กระตุ้นผู้อ่านให้ตระหนักถึงความตายว่า เป็นสิ่งที่คงอยู่คู่กับมนุษย์ทุกคน ซึ่งเป็นธรรมชาติของชีวิต

นอกจากนี้ ในบทไว้อาลัยสุเชาว์ ศิษย์คณิศร เรื่อง “*ฝันดี*” ผู้เขียนยังแสดงแนวคิดที่ว่าความตายทำให้สังขารสูญสลาย ชีวิตไม่จริงยั่งยืน ขณะเดียวกันความตายก็เป็นสิ่งที่แน่นอนต้องเกิดกับทุกชีวิต ดังปรากฏว่า

...ตระหนักในความไม่เที่ยงของความเที่ยงแห่งชีวิตย่อมเป็นคั่ง
 นั้น ชีวิตพึงถึงวันดับ ชื่อเสียงเกียรติคุณต่างหากที่คงอยู่...
 (ขรรค์ชัย บุนปาน, 2527 : 85)

“ความไม่เที่ยงของความเที่ยงแห่งชีวิต” มีความหมายว่า ความไม่เที่ยงแท้แน่นอน
 คือ ความแน่นอนของการดำรงอยู่ของมนุษย์ ผู้เขียนกล่าวถึงความตายที่ทุกชีวิตต้องเผชิญอย่างไม่
 สามารถหลีกเลี่ยงได้ว่า เป็นความไม่เที่ยงเพื่อสื่อให้รับรู้ว่า ความตายคือความไม่แน่นอนของชีวิต
 ชีวิตต้องสูญสลายไป ไม่สามารถอยู่คงกระพัน ชั่งขึ้นถาวรได้ ขณะเดียวกันความตายนั่นก็เป็น
 ความแน่นอนที่ทุกชีวิตเกิดมาแล้วต้องประสบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ขรรค์ชัย บุนปาน ใช้ปฏิทรรศน์โวหารแสดงให้เห็นคุณลักษณะของผู้วางชนม์ และ
 สื่อแนวคิดที่เป็นนามธรรมให้ผู้อ่านได้เข้าใจอย่างชัดเจน โวหารรูปแบบนี้ยังช่วยกระตุ้นให้ผู้อ่าน
 ตระหนักถึงการรู้เท่าทันความไม่เที่ยงแห่งชีวิตและไม่ประมาทอีกด้วย

การเลือกใช้โวหารภาพพจน์ในบทไว้อาลัยผู้วางชนม์ของขรรค์ชัย บุนปาน ช่วยให้
 ผู้อ่านเห็นภาพ เกิดจินตนาการเสมือนได้ร่วมเผชิญเหตุการณ์กับผู้วางชนม์และผู้เขียน ขณะเดียวกัน
 ผู้อ่านยังสามารถเข้าใจเนื้อความอย่างกระจ่างชัด โดยผู้เขียนไม่ต้องบรรยายรายละเอียดอย่างเยิ่นเย้อ

ขรรค์ชัย บุนปาน ใช้ระดับภาษาที่สร้างความเป็นกันเองให้ผู้รับสารรู้สึกเหมือน
 กำลังฟังเรื่องราวของผู้ที่คุ้นเคยใกล้ชิดกัน ทั้งกระตุ้นให้ขบคิด ตระหนักถึงสิ่งที่ควรและไม่ควร
 ปฏิบัติด้วยคำ ประโยคที่แสดงลักษณะเฉพาะของผู้เขียน ตลอดจนโวหารภาพพจน์ที่จูงใจให้ผู้อ่าน
 เห็นภาพ คล้อยตามความคิดของผู้เขียน เป็นการใช้ภาษาที่น่าเสนอเนื้อหาและแนวคิดได้อย่างน่า
 ประทับใจ สามารถโน้มน้าวให้ผู้อ่านเกิดการรำลึกถึง ชาบซึ้ง และประทับใจในคุณงามความดีของ
 ผู้วางชนม์